

**Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені
М.П. Драгоманова**

**факультет менеджменту освіти та науки
кафедра педагогіки і психології вищої школи**

Н.М. Дем'яненко, І.М. Кравченко

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО
НАПИСАННЯ І ОФОРМЛЕННЯ
МАГІСТЕРСЬКИХ РОБІТ**

Київ – 2019

УДК 378.22.093.2-027.22(072)
М 54

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету менеджменту освіти та науки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол від 11.12.2019 р. № 4).

Рецензенти:

Мільто Л.О., доктор педагогічних наук, доцент;
Романовський О.О., доктор педагогічних наук, професор

Автори-упорядники:

Дем'яненко Н.М. – доктор педагогічних наук, професор;
Кравченко І.М. – кандидат педагогічних наук, доцент.

Методичні рекомендації до написання і оформлення магістерських робіт / автор.-упор. Н.М. Дем'яненко, І.М. Кравченко. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2019. 113 с.

У методичних рекомендаціях поетапно розкрито процес підготовки магістерської освітньо-кваліфікаційної роботи: від вибору теми дослідження до прилюдного захисту, викладено загальні вимоги до змісту, структури та оформлення.

Розраховано на магістрантів спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (освітньо-професійних програм «Педагогіка вищої школи», «Андрогогіка. Освіта дорослих», «Педагогічне дорадництво»), викладачів – керівників магістерських робіт, науково-педагогічних працівників, які здійснюють організацію і управління науково-дослідницькою діяльністю студентів.

© Дем'яненко Н.М., Кравченко І.М.,
2019

© НПУ імені М.П. Драгоманова,
2019

ЗМІСТ

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
II. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	9
2.1. Обґрунтування проблеми і вибір теми дослідження	9
2.2. Структурні компоненти магістерської роботи	21
2.2.1. Титульний аркуш магістерської роботи	22
2.2.2. Зміст магістерського дослідження	23
2.2.3. Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів (за необхідності)	24
2.2.4. Вступ	24
2.2.5. Основна частина	40
2.2.6. Висновки	42
2.2.7. Список використаних джерел	42
2.2.8. Додатки	43
III. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	44
3.1. Загальні вимоги	44
3.2. Нумерація сторінок та ілюстративного матеріалу	47
3.3. Оформлення ілюстрацій	50
3.4. Структурування таблиць	51
3.5. Подання формул	53
3.6. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела	55
3.7. Оформлення списку використаних джерел ..	58
3.8. Розміщення додатків	63

IV. ПІДГОТОВКА, ПОРЯДОК ТА ПРОЦЕДУРА ПРИЛЮДНОГО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ	65
4.1. Підготовка до захисту магістерської роботи	65
4.2. Процедура захисту магістерської роботи	72
V. ПІДГОТОВКА І ПУБЛІКАЦІЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	78
VI. ПАМ'ЯТКА НАУКОВОМУ КЕРІВНИКУ	98
VII. ПАМ'ЯТКА МАГІСТРАНТУ: АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ	100
Список використаної літератури	106
Список рекомендованої літератури	109

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Магістр – освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти (науковою установою) у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

Магістерська освітньо-професійна програма включає дві складові – освітню і науково-дослідну.

Науково-дослідна робота магістранта – це одночасно складова професійної підготовки магістра та засіб підвищення якості його підготовки, вид дослідницької діяльності, яка виконується у межах освітнього процесу і передбачена навчальним планом закладу вищої освіти та носить обов'язковий характер.

Освітньо-професійні програми «Педагогіка вищої школи», «Андрагогіка. Освіта дорослих», «Педагогічне дорадництво» за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки передбачають поглиблену професійно-педагогічну (теоретичну і практичну) та освітньо-наукову підготовку магістрантів. Термін навчання за даними освітньо-професійними програмами на денній та заочній формах становить 1 рік і 4 місяці. Підготовка магістрів завершується підсумковою атестацією у формі складання комплексного кваліфікаційного екзамену та прилюдного захисту магістерської роботи.

Керівництво та контроль за написанням магістерських робіт здійснює кафедра педагогіки і психології вищої школи НПУ імені М.П. Драгоманова як випускова зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (освітньо-професійні програми «Педагогіка вищої школи», «Андрагогіка. Освіта дорослих». «Педагогічне дорадництво»).

На підготовку магістерської роботи за навчальними планами спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (ОПП «Педагогіка вищої школи», «Андрагогіка. Освіта дорослих», «Педагогічне дорадництво») відводиться 270 год. (9 кредитів ЄКТС), що становить 10% від загального обсягу годин.

Магістерська робота – індивідуальне завдання науково-дослідницького характеру, що виконується студентом на завершальному етапі фахової підготовки і є однією з форм виявлення теоретичних і практичних знань, вміння їх застосовувати у розв'язанні конкретних наукових та виробничих завдань; кваліфікаційна праця, яка готується з метою публічного захисту і отримання освітнього ступеня магістра; самостійне наукове дослідження експериментального, історико-педагогічного чи порівняльного характеру.

У магістерській роботі розглядається певна наукова або науково-практична проблема, узагальнюються та критично осмислюються теоретичні й практичні основи дослідження, обґрунтовуються його мета, визначаються конкретні теоретичні й практичні завдання, розробляється методика дослідження, аналізується конкретний фактичний матеріал, узагальнюються основні результати дослідження, його новизна і теоретичне й практичне значення, акцентується увага на авторських версіях розв'язання нових наукових проблем.

Виконання магістерської роботи – творчий процес, зорієнтований на:

- розширення науково-теоретичних знань студента-магістранта з проблеми, що є предметом дослідження;
- аналіз і систематизацію сучасних наукових підходів у галузі педагогічної теорії і практики;

- поглиблення знань студентів-магістрантів із суміжних наук;
- розвиток умінь застосовувати засвоєні знання у вирішенні конкретних наукових завдань;
- удосконалення навичок самостійної роботи студентів-магістрантів із науковими джерелами;
- формування вмінь самостійно проводити фундаментальні й прикладні науково-педагогічні дослідження.

У результаті написання магістерської роботи у студента-магістранта повинні бути сформовані такі вміння:

- формулювати тему, науковий і поняттєво-категоріальний апарат дослідження;
- розробляти план і структуру дослідження;
- вести бібліографічний пошук із застосуванням сучасних інформаційних технологій;
- використовувати сучасні теоретичні й емпіричні методи наукового дослідження, модифікувати наявні та розробляти нові методи, виходячи із завдань конкретного дослідження;
- аналізувати, синтезувати, систематизувати, класифікувати, обґрунтовувати, узагальнювати отримані дані;
- оформляти результати наукових досліджень відповідно до сучасних вимог, у вигляді звітів, рефератів, доповідей, виступів, статей;
- здійснювати апробацію результатів дослідження.

Основним завданням автора магістерської роботи є демонстрація високого рівня наукової кваліфікації, уміння самостійно вести науковий пошук і вирішувати конкретні наукові завдання. На підставі прилюдного захисту магістерської роботи зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки Екзаменаційна комісія (ЕК) вирішує питання про присвоєння їй автору кваліфікації «Викладач

закладу вищої освіти», «Тьютор», «Андрагог» (за ОПП «Педагогіка вищої школи»), «Андрагог», «Герогог», «Коуч в освіті дорослих» (за ОПП «Андрагогіка. Освіта дорослих»), «Викладач загальнопедагогічних дисциплін. Консультант (дорадник) в галузі освіти. Методист» (за ОПП «Педагогічне дорадництво») та надання диплому магістра.

Враховуючи високий науковий рівень написання магістерської роботи кафедра педагогіки і психології вищої школи НПУ імені М.П. Драгоманова може надати її автору рекомендацію до вступу в аспірантуру.

Магістерська робота, яка не відповідає вимогам до змісту, оформлення, академічної доброчесності до захисту не допускається.

II. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

2.1. Обґрунтування проблеми і вибір теми дослідження

На підставі обґрунтованої проблеми дослідження визначається тема магістерської роботи.

Досить складною і відповідальною процедурою є вибір теми магістерського дослідження. Тема роботи, як правило, визначається двома шляхами: з одного боку, її може запропонувати сам магістрант, виходячи з власного наукового інтересу, а з другого – вона може бути рекомендована науковим керівником. Тема магістерської роботи всебічно обговорюється на засіданні кафедри педагогіки і психології вищої школи, де визначається рівень її актуальності й новизни, після чого затверджується і заноситься до протоколу.

Тема магістерської роботи повинна відповідати таким основним вимогам:

- спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки;
- бути актуальною, тобто відповідати сучасним потребам педагогічної науки і практики;
- суті вирішеної наукової проблеми (завданням), змісту магістерської роботи.

Назва магістерської роботи повинна бути, по можливості, короткою, вказувати на мету магістерського дослідження і його завершеність. Наприклад: «Учительські інститути в системі підготовки педагогічних кадрів в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)», «Ретродосвід Київського учительського інституту (1909 – 1920 рр.)», «Українізація змісту підготовки вчителя в Україні (1917 – 1920 рр.)», «Формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього викладача засобами тренінгових технологій».

У назві магістерської роботи не бажано використовувати ускладнену термінологію псевдонаукового характеру. Потрібно уникати назв, що починаються зі слів «Дослідження питання...», «Дослідження деяких шляхів...», «Деякі питання...», «Матеріали до вивчення...», «До питання...» тощо, в яких не відбито достатньою мірою суть проблеми.

Орієнтовна тематика магістерських робіт зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки¹

Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

1. Педагогічні умови формування професійної культури майбутнього викладача.
2. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності у майбутніх викладачів ЗВО.
3. Педагогічні умови формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності майбутніх викладачів.
4. Формування естетичного смаку майбутніх викладачів засобами мистецтва.
5. Формування професійної мотивації майбутніх викладачів ЗВО.
6. Формування світоглядної культури майбутніх викладачів ЗВО.
7. Формування гендерної культури майбутніх викладачів.
8. Формування професійної компетентності майбутніх викладачів.
9. Формування основ професійного іміджу у майбутніх викладачів.
10. Педагогічні умови формування дослідницької культури майбутніх викладачів.

¹ Тематика магістерських робіт розроблена викладачами кафедри педагогіки і психології вищої школи: Н.М. Дем'яненко, Н.Л. Акініною, В.І. Саюк, В.О. Смікал, І.М. Кравченко.

11. Формування позитивного іміджу майбутнього викладача ЗВО.
12. Формування суб'єкт-суб'єктних відносин у процесі фахової підготовки майбутніх викладачів ЗВО.
13. Педагогічні умови формування суб'єктних відносин у процесі професійної підготовки майбутніх викладачів.
14. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності майбутнього викладача ЗВО.
15. Використання інтерактивних методів як засіб підвищення ефективності навчальних занять.
16. Проблемне навчання як засіб удосконалення освітнього процесу у вищій школі.
17. Проектування освітнього процесу на основі застосування інноваційних методів навчання.
18. Реалізація компетентнісного підходу в процесі професійного становлення фахівця.
19. Дидактичні та психологічні основи вибору форм і методів навчання у вищій школі.
20. Шляхи реалізації особистісно-орієнтованих технологій в процесі навчання.
21. Національно-патріотичне виховання студентів у закладах вищої освіти України.
22. Розвиток технологій розвивального навчання в умовах вищої школи.
23. Формування інтелектуальної культури студентів в процесі проведення семінарських занять.
24. Оптимізація пізнавальної діяльності студентів на основі проектної технології навчання.
25. Творчий розвиток особистості студента в умовах позааудиторної діяльності.
26. Переконання та установки (навіювання) як засоби комунікативного впливу в освітньому процесі.
27. Творчий підхід викладача до організації навчальних занять.
28. Педагогічна техніка як умова підвищення ефективної взаємодії викладача зі студентами.
29. Технологія переборення міжособистісних конфліктів у студентському середовищі.

30. Педагогічний артистизм як важлива умова професійної самореалізації викладача вищої школи.
31. Моніторинг якості діяльності викладача.
32. Організація і планування діяльності викладача.
33. Структурно-логічне формування змісту навчання у вищій школі.
34. Моделювання навчальної дисципліни.
35. Моніторинг якості освітнього процесу в закладах вищої освіти.
36. Дистанційні технології навчання у вищій школі.
37. Психолого-педагогічні та організаційні умови соціального партнерства у вищій освіті.
38. Комплексні системи оцінювання досягнень студентів у вищій школі.
39. Трансфер освітніх технологій в умовах інтеграції до європейського освітнього простору.
40. Модифікація психологічної (педагогічної) структури діяльності викладача закладу вищої освіти.
41. Ідея єдності навчання, науки та інноваційних технологій у модернізації вищої школи України.
42. Інноваційні форми організації педагогічного процесу у закладах вищої освіти.
43. Теорія і практика індивідуалізації самостійної роботи студентів.
44. Тренінгові технології у підготовці майбутнього викладача.
45. Впровадження освітньої інновації у закладах вищої освіти.
46. Освітні інновації у закладах вищої освіти.
47. Самостійна робота у розвитку і самоорганізації особистості студента.
48. Проблема дослідження персоналії в історико-педагогічній науці.
49. Еволюція системи національного виховання (X – початок XXI ст.).
50. Становлення університетської педагогічної освіти в Україні (1802 -1867).

51. Історичний розвиток принципу єдності педагогічної теорії і практики у вищій школі України.
52. Феномен університетської жіночої освіти в Україні (1878 – 1920).
53. Релігійно-моральне виховання у змісті навчально-виховного процесу вищих закладів освіти України початку ХХ ст.
54. Ідеї антропоцентризму у вітчизняній педагогіці другої половини ХІХ - початку ХХ ст.
55. Професійно-педагогічна підготовка вчителя у вищих навчальних закладах України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.).
56. Становлення системи вищої жіночої освіти в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ століття).
57. Києво-Могилянська академія (1615-1817) як освітньо-виховна система.
58. Особливості розвитку вищих педагогічних навчальних закладів України кінця ХХ – початку ХХІ ст.
59. Формування вищої педагогічної освіти в структурі Харківського і Київського імператорських університетів (1804 – 1867).
60. Актуалізація досвіду діяльності Ніжинського історико-філологічного інституту кн. О.Безбородька (1875 – 1917).
61. Світові моделі університетської освіти ХІІ – початку ХХІ ст.
62. Загальносвітовий контекст ідеї університетської освіти (ХІХ – початок ХХІ ст.).
63. Сутність та історизм тенденцій університетизації і педагогізації вищої школи.
64. Реформування системи вищої освіти у Великій Британії (80 – 90-ті рр. ХХ ст.).
65. Сутність та історизм тенденцій університетизації і педагогізації вищої школи.
66. Становлення феномену особистісно-соціального виховання в історії педагогіки.
67. Сутність і зміст гуманітарної педагогічної парадигми в Україні.

68. Болонський процес і модернізація системи вищої освіти в Україні (1999 – 2020).
69. Модель професійної підготовки фахівця у педагогічній концепції М.М.Грищенка (1900 - 1987).
70. Модифікація системи тьюторства у вищій школі України.
71. Забезпечення якості професійно-педагогічної підготовки викладача.
72. Еволюція принципу автономії в управлінні освітнім процесом закладу вищої освіти.
73. Проектування особистісно-орієнтованих дидактико-методичних комплексів для ЗВО.
74. Формування інформаційної культури майбутніх викладачів.
75. Технологія організації і проведення лабораторних занять у ЗВО.
76. Реалізація педагогічного потенціалу сучасних інформаційних технологій у вищій школі.
77. Науково-методичне забезпечення освітнього процесу у закладі вищої освіти.
78. Інноваційні форми організації освітнього процесу у закладах вищої освіти.
79. Принципи побудови і змістового навантаження проблемної лекції у закладі вищої освіти.
80. Розвиток самосвідомості студентів у процесі навчання.
81. Розвиток виховної компоненти у професійно-педагогічній підготовці майбутнього викладача.
82. Портфоліо-технологія у підготовці майбутнього викладача.
83. Теоретико-методичні засади фундаменталізації освіти у вищій школі.
84. Впровадження Інтернет-технологій у педагогічний процес закладу вищої освіти.
85. Особливості техніки і технології практичних та лабораторних занять у ЗВО.
86. Технологія індивідуальних занять у ЗВО.
87. Особливості організації та проведення колоквиумів у ЗВО.

88. Інноваційні підходи до структурування академічної лекції у ЗВО.
89. Проблема інтенсифікації освітнього процесу у ЗВО.
90. Система планування й організації освітнього процесу у ЗВО.
91. Розвиток і становлення організаційних форм навчання у вищій школі.
92. Інноваційні технології навчання у ЗВО.
93. Дидактичні вимоги до вибору методів навчання у вищій школі.
94. Педагогічна техніка викладача вищої школи.
95. Сутність, складові та зміст педагогічної культури викладача ЗВО.
96. Діалектика становлення і розвитку студентського колективу.
97. Інформаційні технології дистанційного навчання.
98. Проблеми інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір.
99. Теорія і методика інтерактивного навчання у вищій школі.
100. Формування комунікативної компетенції майбутнього викладача вищої школи.

Освітньо-професійна програма «Андрагогіка. Освіта дорослих»

1. Розвиток освіти дорослих у Франції.
2. Тенденції розвитку неперервної освіти в країнах Східної Європи.
3. Неперервна освіта дорослих в університетах Канади.
4. Розвиток освіти дорослих у Канаді.
5. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах.
6. Розвиток освіти людей третього віку в Німеччині.
7. Пріоритетні тенденції розвитку освіти дорослих в освітній політиці Європейського Союзу.
8. Організаційно-педагогічні засади розвитку неформальної освіти дорослих у США.

9. Підготовка спеціалістів для сфери освіти дорослих в сучасній Європі.
10. Технології інтенсивного навчання дорослих у системі неперервної гуманітарної освіти.
11. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні.
12. Формування андрагогічної компетентності студентів педагогічних університетів.
13. Формування андрагогічної компетентності майбутніх викладачів.
14. Неформальна освіта дорослих у навчальних гуртках.
15. Неформальна освіта педагогічних кадрів в Україні.
16. Система підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних кадрів в Україні.
17. Підвищення кваліфікації педагогічних кадрів у Німеччині.
18. Професійна підготовка майбутнього андрагога в Німеччині.
19. Підготовка андрагогів у Польщі.
20. Розвиток університетів третього віку в Польщі.
21. Освіта людей похилого віку у США.
22. Освіта людей похилого віку в Англії.
23. Андрагогіка в системі педагогічного знання.
24. Герогогіка в системі педагогічної науки.
25. Освітній коучинг і фасилітація в освіті дорослих.
26. Суб'єкт-суб'єктна партнерська комунікація в освіті дорослих.
27. Планування і організація освіти людей третього віку.
28. Андрагогічні технології в освіті.
29. Світовий досвід освіти дорослих.
30. Міжнародні програми освіти дорослих.
31. Освіта дорослих в системі неперервної освіти.
32. Педагогічна конфліктологія і медіація.
33. Коучингові технології в освіті дорослих.
34. Тьюторський супровід в андрагогічній моделі навчання.
35. Гендерна політика в освіті дорослих.
36. Розвиток професійної компетентності економічно активного населення: андрагогічний аспект.

37. Технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти.
38. Психологічний супровід навчання різних категорій дорослого населення.
39. Тенденції розвитку освіти дорослих у розвинених країнах світу.
40. Мережеві технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти.
41. Тренінгові технології навчання дорослих в умовах формальної і неформальної освіти.
42. Кар'єрне консультування.
43. Якість педагогічної освіти України: тенденції і перспективи.
44. Професійний розвиток педагогічного персоналу в Австралії.
45. Перспективи розвитку освіти дорослих в Україні.
46. Розвиток професійної компетентності викладачів вищої школи в умовах формальної і неформальної освіти.
47. Формування громадянської компетентності дорослих.
48. Форми й методи корпоративного навчання у контексті навчання дорослих.
49. Тенденції розвитку систем відкритої освіти дорослих в Україні.
50. Підвищення кваліфікації вчителів у післядипломній педагогічній освіті.

Освітньо-професійна програма «Педагогічне дорадництво»

1. Розвиток професійної компетентності методиста районних (міських) методичних кабінетів.
2. Організація методичної роботи у закладі загальної середньої освіти.
3. Впровадження інноваційних технологій у методичну роботу закладів загальної середньої освіти.
4. Становлення і розвиток форм методичної роботи з учителями.

5. Науково-методична робота районних (міських) методичних кабінетів.
6. Організація та проведення методичних заходів із педагогічними працівниками у закладах загальної середньої освіти
7. Організація роботи науково-методичного центру з інноваційної діяльності закладів дошкільної освіти.
8. Організація роботи науково-методичного центру з поширення і впровадження кращого педагогічного досвіду.
9. Робота методичного кабінету закладу дошкільної освіти з підвищення професійної компетентності вихователів з методики проведення сюжетно-рольових ігор.
10. Формування готовності майбутніх методистів до впровадження тьюторінгу у сучасній українській школі.
11. Формування готовності майбутнього методиста до професійного самоменеджменту
12. Формування професійного іміджу майбутнього викладача закладу вищої освіти.
13. Організація роботи методичного кабінету з вивчення і узагальнення педагогічного досвіду.
14. Зарубіжний досвід тьюторського супроводу студентів закладів вищої освіти.
15. Розвиток самоосвітньої компетентності вчителів у системі методичної роботи у школі.
16. Методична робота вихователів дошкільних закладів освіти.
17. Методична робота вчителів у закладі загальної середньої освіти.
18. Формування готовності майбутніх методистів до впровадження інноваційних педагогічних технологій у закладах загальної середньої освіти.
19. Формування культури педагогічного спілкування майбутнього методиста-викладача.
20. Формування комунікативної культури майбутнього методиста-викладача.
21. Формування готовності майбутнього методиста до творчої професійної діяльності.

22. Формування педагогічної креативності майбутнього методиста у процесі фахової підготовки.
23. Педагогічне консультування в освітніх системах світу.
24. Технологія експертизи освітніх ініціатив у сучасній системі освіти України.
25. Формування готовності майбутнього методиста до експертної діяльності.
26. Планування методичної роботи у районних (міських) методичних кабінетах..
27. Консультаційні служби у галузі освіти та особливості їх функціонування.
28. Педагогічне консультування як професійна діяльність.
29. Модерація як вид і технологія педагогічного консультування.
30. Педагогічне консультування у регіональній системі освіти.
31. Методичне забезпечення інноваційного розвитку закладу загальної середньої освіти.
32. Педагогічні умови розвитку інноваційного середовища у закладі освіти.
33. Інноваційні форми і методи організації методичної роботи у закладах освіти.
34. Проектна діяльність методиста у районних (міських) методичних кабінетах..
35. Психолого-педагогічні основи функціонування інституту кураторства як суб'єкта педагогічного процесу у вищій школі.
36. Андрагогічні засади роботи методиста з педагогічними кадрами.
37. Проектування форм методичної роботи з педагогічними кадрами.
38. Педагогічні умови впровадження сучасних освітніх технологій у заклади загальної середньої освіти.
39. Сучасні підходи до організації методичної роботи в закладі освіти (за вибором).
40. Організація методичної роботи з педагогічними кадрами на засадах проєктивної педагогіки.

41. Інтерактивні форми методичної роботи з педагогічним колективом.
42. Інтерактивні форми проведення педагогічної ради.
43. Методичні засади інноваційної діяльності у закладі освіти (за вибором).
44. Методичні основи організації шкільного методичного об'єднання класних керівників.
45. Організація науково-методичної роботи з класними керівниками.
46. Форми методичної роботи з педагогічним колективом: зміст і методика проведення.
47. Упровадження ігрових технологій у практику методичної роботи закладів дошкільної освіти.
48. Організація і проведення методичних заходів у закладі освіти (за вибором).
49. Особливості гуманізації взаємодії школи та сім'ї на засадах педагогіки партнерства.
50. Експертиза методичної роботи у закладі освіти.
51. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у роботу районного (міського) методичного кабінету.
52. Методика проведення методичних заходів у закладах освіти (за вибором).
53. Формування готовності майбутніх педагогів-дорадників до професійного самовдосконалення.
54. Моніторинг якості освітніх послуг у закладах вищої освіти.
55. Використання інформаційних технологій навчання у методичній роботі вчителів.
56. Становлення та розвиток методичної роботи регіону (на прикладі науково-методичного центру управління освіти і науки за вибором)
57. Педагогічні умови організації консультування у системі перед профільної підготовки учнів.

58. Консультативна діяльність у роботі методистів методичних кабінетів.
59. Педагогічне консультування як форма професійної взаємодії методиста і вчителя.
60. Організація методичної роботи в школі.

2.2. Структурні компоненти магістерської роботи

Магістерська робота повинна містити:

- титульний аркуш;
- зміст;
- перелік умовних позначень (при необхідності);
- вступ;
- основну частину;
- висновки;
- список використаних джерел;
- додатки (при необхідності).

До магістерської роботи додаються анотації українською і англійською мовами (обсягом 1800 друкованих знаків кожна), відгук наукового керівника та 1 зовнішня реценція.

Анотація подається з метою ознайомлення зі змістом та результатами магістерської роботи. Анотація – це узагальнений короткий виклад основного змісту наукової роботи. В анотації мають бути стисло представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та за наявності практичного значення. Наприкінці анотації наводяться ключові слова відповідною мовою. Сукупність ключових слів повинна відповідати основному змісту наукової праці, відображати тематику дослідження і забезпечувати тематичний пошук роботи. Кількість ключових слів становить від п'яти до п'ятнадцяти. Ключові слова подають у називному відмінку, друкують в рядок через кому.

2.2.1. Титульний аркуш магістерської роботи

Титульний аркуш магістерської роботи містить найменування закладу вищої освіти, факультету, кафедри, де виконане дослідження; прізвище, ім'я, по батькові автора; назву роботи; найменування спеціальності, освітньо-професійної програми, групи; науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові наукового керівника і (або) консультанта; місто і рік.

Зразок оформлення титульного аркуша магістерської роботи

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Факультет менеджменту освіти та науки
кафедра педагогіки і психології вищої школи

Магістерська робота

на тему

**«ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГОВИХ
ТЕХНОЛОГІЙ»**

Виконав: студент 2мПВШ групи
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні
науки»
(Педагогіка вищої школи. Тьюторство)
денної форми навчання
Кудашкіна Вікторія Вікторівна

Науковий керівник: канд.пед.н., доцент
Кравченко Ірина Миколаївна

Київ – 2019

2.2.2. Зміст магістерського дослідження

Зміст подають на початку магістерської роботи. Він містить найменування та номери початкових сторінок усіх розділів, підрозділів та пунктів (якщо вони мають заголовок), зокрема вступу, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Зразок

ЗМІСТ	
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. Розвиток учительських інститутів у системі підготовки педагогічних кадрів в Україні другої половини XIX – початку XX ст. як історико-педагогічна проблема.....	13
1.1. Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження	13
1.2. Систематизація архівних джерел	29
Висновки до I розділу.....	40
РОЗДІЛ II. Місце учительських інститутів у системі педагогічної освіти України другої половини XIX – початку XX ст.....	44
2.1. Загальна методика дослідження.....	44
2.2. Організаційно-педагогічні передумови становлення учительських інститутів у системі підготовки педагогічних кадрів України (друга половина XIX – початок XX ст.)	67
Висновки до II розділу.....	80
РОЗДІЛ III. Організація і зміст підготовки педагога в учительських інститутах України другої половини XIX – початку XX ст	83
3.1. Теоретична професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя.....	107
3.2. Практична складова професійно-педагогічної підготовки в учительських інститутах.....	137
Висновки до III розділу.....	145
ВИСНОВКИ	170
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
ДОДАТКИ	185

2.2.3. Перелік умовних позначень, символів, скорочень і термінів (за необхідності)

Якщо в магістерській роботі вжито специфічну термінологію, а також використано маловідомі скорочення, нові символи, позначення і таке інше, то їх перелік може бути поданий у роботі у вигляді окремого списку, який розміщують перед вступом.

Перелік треба друкувати двома колонками, в яких зліва за абеткою наводять, наприклад, скорочення, справа — їх детальне розшифрування.

Якщо в магістерській роботі спеціальні терміни, скорочення, символи, позначення і таке інше повторюються менше трьох разів, перелік не складають, а їх розшифрування наводять у тексті при першому згадуванні.

Зразок

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ		
1. Губвно	–	Губернський відділ народної освіти
2. Наркомос	–	Народний комісаріат освіти
3. ІНО	–	Інститут народної освіти
4. ВЖК	–	Вищі жіночі курси
5. УНР	–	Українська народна республіка

2.2.4. Вступ

Розкриває сутність і стан наукової проблеми (задачі) та її значущість, підстави і вихідні дані для розроблення теми, обґрунтування необхідності проведення дослідження.

У вступі подають загальну характеристику магістерської роботи в рекомендованій нижче послідовності.

Актуальність теми

Актуальність – обов'язкова вимога до будь-якої наукової праці. Тому цілком зрозуміло, що вступ до неї починають з обґрунтування актуальності обраної теми. Вміння обрати тему, правильно її зрозуміти й оцінити з точки зору своєчасності й соціальної значущості характеризує наукову зрілість і професійну підготовку автора магістерської роботи.

Шляхом критичного аналізу та порівняння з відомими розв'язаннями проблеми (наукової задачі) обґрунтовують актуальність і доцільність роботи для розвитку відповідної галузі науки чи виробництва, особливо на користь України.

Висвітлення актуальності не повинно бути багатослівним. Досить кількома реченнями висловити головне — сутність проблеми або наукового завдання.

Для з'ясування стану розробки обраної теми складається короткий огляд літератури, з якого можна зробити висновок, що дана тема ще не розкрита (розкрита лише частково, або не в тому аспекті) і тому вимагає подальшого розроблення. Якщо такий висновок не впливає логічно з огляду, то магістранту немає сенсу розробляти обрану тему. Огляд літератури за темою демонструє ґрунтовне ознайомлення магістранта зі спеціальною літературою, його вміння систематизувати джерела, критично їх розглядати, виділяти суттєве, оцінювати зроблене раніше іншими дослідниками, визначати головне у сучасному стані вивчення теми. Матеріали такого огляду треба систематизувати в певному логічному зв'язку і послідовності. В огляді називають і критично оцінюють публікації, прямо і безпосередньо

причетні до теми магістерської роботи. Від формулювання наукової проблеми і доведення, що частина проблеми, котра є темою даної магістерської праці, ще не розроблена і не висвітлена у спеціальній літературі, логічно перейти до формулювання мети дослідження, а також зазначення конкретних завдань, які вирішуватимуться відповідно до визначеної мети.

Зразок

ВСТУП

Актуальність теми. Провідною тенденцією розвитку сучасної системи вищої освіти України є її інтеграція до європейського освітнього простору, що одним із напрямів освітньої модернізації передбачає створення закладів вищої освіти нової якості – мегауніверситетів. Проблема структури, особливостей їх формування є на сьогодні дискусійною. Зокрема, одними з перших у сучасні педагогічні конгломерати, в якості консолідуючого компонента, увійшли педагогічні коледжі. Історично склалося так, що саме цей тип навчальних закладів відіграв досить вагомий роль у реформуванні вітчизняної педагогічної освіти на різних етапах її розвитку. Це вмотивувало звернення до його ретровитоків – учительських інститутів. По-перше, з другої половини ХІХ ст. вони стали основою формування мережі педагогічних навчальних установ; по-друге, саме на основі учительських інститутів шляхом їх злиття з іншими навчальними закладами періодично створювався масовий тип педагогічного ВНЗ (педагогічний інститут (1919 р.), Інститут народної освіти (1920 – 1921 рр.) та ін.); по-третє, історія педагогічної освіти засвідчує факт неодноразового відновлення цього різновиду навчального закладу в різних формах (учительський інститут (1874, 1934 рр.), педагогічне училище (1952 р.), педагогічний коледж (з 1991 р.).

Зазначимо, що в історіографії досліджуваного періоду наукові засади підготовки педагогічних кадрів, формування особистості майбутнього вчителя були розвинені відомими педагогами та державними діячами: С. Ананьїним, М. Демковим, М. Василенком, Г. Ващенком, Б. Грінченком, В. Зеньківським, М. Лавровським, О. Музиченком, І. Огієнком, С. Русовою, Я. Ряппо, І. Сікорським, С. Сірополком, І. Стешенком, К. Ушинським, Я. Чепігою та ін.

Питанням становлення системи освіти другої половини XIX – початку XX ст. присвячено ряд наукових розвідок того часу, зокрема, М. Авдієнка, М. Весселя, В. Ігнатовича, А. Меленевського, С. Постернака, С. Рождественського та ін. Особливості розвитку педагогічної освіти зазначеного періоду висвітлені Д. Марголіним, Г. Страком, О. Фльоровим та ін. Окремі проблеми професійно-педагогічної підготовки, у тому числі в учительських інститутах, аналізувалися Н. Губкіним, І. Карповим, П. Клунним, І. Ключевим, І. Максимовим, М. Родевичем, Ф. Студитським.

Методологічні, теоретичні засади, шляхи оновлення педагогічної освіти розкрито в працях сучасних учених: А. Алексюка, В. Андрушенка, А. Бойко, В. Бондаря, О. Дубасенюк, А. Капської, Н. Кузьміної, В. Лугового, О. Мороза, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської, Л. Хомич, М. Ярмаченка та ін.

Історія професійно-педагогічної підготовки вчителя в Україні періоду XIX – початку XX ст. досліджувалася В. Белашовим, А. Булдою, Л. Вовк, О. Глузманом, М. Гурець, Н. Дем'яненко, І. Зайченком, І. Кліцаковим, М. Кузьмінім, М. Лескевичем, В. Майбородою, Н. Рудницькою, Л. Семеновською та ін. У публікаціях цих авторів висвітлювалися також аспекти процесу становлення і розвитку ряду учительських інститутів.

Деякі напрями генези змісту діяльності учительських інститутів України розкриті в дисертаційних дослідженнях Л. Задорожної (досвід діяльності Глухівського учительського інституту з формування педагогічної майстерності у майбутніх учителів), О. Лук'янченко (організація педагогічної практики).

Водночас, здійснений аналіз науково-педагогічної літератури і дисертаційних досліджень засвідчує, що проблема обґрунтування цілісного процесу становлення і розвитку учительських інститутів у системі підготовки педагогічних кадрів в Україні другої половини XIX – початку XX ст. не була предметом системного вивчення.

Отже, необхідність збереження національних освітніх традицій у сучасних умовах модернізації системи педагогічної освіти в Україні, відсутність історико-педагогічних праць, які б цілісно відображали розвиток учительських інститутів України періоду другої половини XIX – початку XX ст., зумовили вибір теми магістерського дослідження: **«Учительські інститути в системі підготовки педагогічних кадрів в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)».**

Мета і завдання дослідження

Формулюють мету роботи і завдання, які необхідно вирішити для досягнення поставленої мети. Не слід формулювати мету як “Дослідження...”, “Вивчення...”, тому що ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.

Мета – це обґрунтоване уявлення про загальні кінцеві або проміжні результати наукового пошуку; це кінцевий науковий результат, якого прагне досягти магістрант у процесі власного дослідження. Ставлячи перед собою мету, дослідник уявляє, який результат він збирається отримати, яким буде цей результат.

Загальна мета дослідження конкретизується у його завданнях, сукупність яких дає уявлення про те, що слід зробити для її досягнення. Завдання дослідження – це конкретні шляхи, засоби досягнення дослідником поставленої мети. Як правило, вони формулюються у вигляді стислих і конкретних тез імперативів: *визначити...; довести...; досягти..., з'ясувати..., охарактеризувати...; провести...; проаналізувати...; розкрити...; розробити... тощо*. Послідовність визначених завдань має бути такою, щоб кожне з них логічно випливало з попереднього. Єдиного стандарту у формулюванні завдань бути не може, але найчастіше вони пов'язані з виявленням сутності, природи, і структури об'єкту, що вивчається, розкриттям загальних способів його перетворення та розробкою конкретних методик, педагогічних дій і практичних рекомендацій. Як правило, у магістерській роботі має бути сформульовано чотири завдання.

Завдання магістерського дослідження обов'язково мають включати в себе наступні елементи:

- 1) аналіз літератури з проблеми дослідження;

- 2) емпіричну перевірку запропонованої системи заходів з точки зору відповідності її критеріям оптимальності й ефективності (для експериментальних досліджень);
- 3) розробку рекомендацій та пропозицій щодо використання автором результатів дослідження на практиці або актуалізацію історичного досвіду.

Зразок

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є обґрунтування процесу становлення і розвитку учительських інститутів у системі підготовки педагогічних кадрів в Україні другої половини XIX – початку XX ст., актуалізація досвіду їх діяльності в сучасних умовах розбудови національної педагогічної освіти.

Для досягнення мети поставлено такі *завдання*:

- проаналізувати стан розроблення проблеми розвитку учительських інститутів в Україні другої половини XIX – початку XX ст. у науково-педагогічній літературі, дослідити і систематизувати архівні джерела;
- виявити організаційно-педагогічні передумови становлення учительських інститутів зазначеного періоду;
- визначити провідні тенденції і особливості змін адміністративно-організаційного устрою і змісту професійно-педагогічної підготовки в учительських інститутах періоду 1872 – 1920 рр.;
- актуалізувати досвід діяльності учительських інститутів зазначеного періоду в сучасних умовах розбудови національної педагогічної освіти.

Об'єкт дослідження — це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення; це певна сукупність властивостей і відносин, яка існує незалежно від того, хто пізнає, але відображається ним, слугує джерелом необхідної для дослідження інформації, своєрідним полем наукового пошуку.

Об'єкт дослідження в педагогіці і психології – це, як правило, процес, певне явище, яке не залежить від суб'єкта пізнання і на яке звернута увага дослідника. Об'єктом можуть виступати, наприклад, процеси навчання, виховання або розвитку особистості в особливих умовах, процеси становлення нових освітніх і виховних систем, процеси формування певних якостей особистості тощо.

Предмет дослідження міститься в межах об'єкта.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як загальне і часткове. В об'єкті виділяється та його частина, яка є предметом дослідження. Саме на нього спрямована основна увага магістранта, оскільки предмет дослідження визначає тему магістерської праці, яка визначається на титульному аркуші як її назва. Предмет дослідження визначає аспект розгляду, дає уявлення про те, як розглядається об'єкт саме в даному дослідженні цим ученим. Важливою вимогою є відповідність предмета об'єкту дослідження.

Зразок

Тема магістерської роботи «Учительські інститути в системі підготовки педагогічних кадрів в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)»

Об'єкт дослідження – підготовка педагогічних кадрів в Україні другої половини XIX – початку XX ст.

Предмет дослідження – процес становлення і розвитку учительських інститутів у системі підготовки педагогічних кадрів в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.).

Тема магістерської роботи «Формування педагогічної компетентності майбутнього викладача засобами тренінгових технологій».

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутнього викладача.

Предмет дослідження – організаційно-методичні основи формування педагогічної компетентності майбутнього викладача засобами тренінгових технологій.

Гіпотеза дослідження. Гіпотеза – сукупність теоретично обґрунтованих припущень, істинність яких потрібно перевірити.

Експериментальні роботи повинні обов'язково містити гіпотезу дослідження. Гіпотеза є одним із методів розвитку наукового знання, а також структурним елементом теорії. Вона має формулюватись як таке припущення, при якому на основі ряду факторів можна зробити висновок про зв'язок між явищами або про причини явища, причому цей висновок не можна вважати повністю доведеним. Гіпотеза має формулюватись так, щоб з її змісту чітко проглядались положення, що потребують доведень і захисту. Гіпотеза виникає з потреб суспільної практики, відображає наукові абстракції, систематизує наявні теоретичні уявлення, включає судження, поняття, умовиводи. Наукова гіпотеза завжди виходить за межі вивченого кола фактів, не лише пояснює їх, а й виконує прогностичну функцію.

Наукова гіпотеза завжди вимагається в тих випадках, коли психолого-педагогічне дослідження спирається на формуючий експеримент. Гіпотеза незамінна в ситуації, коли необхідно пояснити причинно-наслідкові залежності педагогічного явища, а існуючих знань для цього недостатньо. Необхідність кожного експерименту має бути теоретично обґрунтована, а аналіз експериментального матеріалу має або ствердити гіпотезу, або внести до неї корективи. Тому корисно гіпотезу попередньо перевірити орієнтовним експериментом або теоретичними розрахунками й лише після цього на її основі розробити детальний план і методику дослідження. Останнє пропонується здійснювати лише на основі попередньо здобутих результатів – як «розвідку». Гіпотеза у процесі дослідження, безумовно, уточнюватиметься і змінюватиметься залежно від отриманих результатів.

Гіпотези, які висуваються у магістерських роботах, можуть бути:

- описові, що передбачають існування якого-небудь явища, описують його причини і можливі наслідки;
- пояснювальні, що тлумачать можливі наслідки з певних причин, а також характеризують умови та обставини, за яких ці наслідки обов'язково настають;
- описово-пояснювальні (поєднують у собі гіпотези першого і другого типу).

Описові гіпотези дають можливість передбачення, а пояснювальні – не лише таку можливість, а й є їх властивістю. Тому пояснювальний тип гіпотез частіше використовують в дослідженнях, оскільки вони виводять дослідника на припущення існування певних зв'язків між явищами, чинниками та умовами.

Побудова гіпотези можлива лише на основі детального вивчення явищ. Крім того, будь-яка гіпотеза має бути конкретною. Вона повинна відповідати конкретній меті і описувати конкретний об'єкт і предмет дослідження.

Гіпотеза проходить три стадії розвитку: накопичення фактичного матеріалу і припущення на його підставі; формулювання гіпотези, тобто виведення з припущення наслідків, розгортання теорії; перевірка на практиці та уточнення за результатами цієї перевірки. Таким чином гіпотеза перетворюється на наукову теорію.

З приводу одного й того самого невідомого явища може висуватися не одна, а декілька гіпотез, іноді взаємо виключаючі одна одну. Це пояснюється тим, що будь-яке явище багатогранне і пов'язане з іншим. Наявність різних гіпотез забезпечує всебічний аналіз, без якого неможливе чітке наукове узагальнення. Якщо гіпотезу доведено, то вона стає науковою теорією.

Як правило, гіпотеза не вимагається в історико-педагогічних, компаративних дослідженнях і при узагальненні психолого-педагогічного досвіду, оскільки пояснення причинно-наслідкових залежностей в цих ситуаціях ґрунтується не на формулючому експерименті, а на логічних історичних методах доведення.

Гіпотеза в експериментальних дослідженнях має причинно-наслідкову структуру, її частіше всього формулюють наступним чином «Процес...набуде ефективності, якщо (за умов)...». Перша складова гіпотези характеризує наслідкову частину, а друга причини. Деякі науковці вважають, що формулювати гіпотезу необхідно за схемою «Якщо..., то..., оскільки...».

Зразок

Тема дослідження «Організація самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів інформатики в умовах застосування мультимедійних елементів дистанційного навчання». *Гіпотеза дослідження:* ефективність організації самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів інформатики в процесі навчання у закладі вищої освіти підвищиться за умови впровадження технології, яка передбачає застосування мультимедійних елементів дистанційного навчання та ґрунтується на поєднанні дистанційних та традиційних форм і методів організації самостійної пізнавальної діяльності студентів; має дворівневу структуру, що реалізує диференційований підхід до організації самостійної пізнавальної діяльності цих студентів на молодших і старших курсах; забезпечує інтерактивний взаємозв'язок викладачів і студентів у синхронному та асинхронному режимах.

Методи дослідження. Подають перелік використаних методів дослідження для досягнення поставленої в роботі мети. Перераховувати їх треба не відірвано від змісту роботи, а коротко та змістовно визначаючи, що саме досліджувалось тим чи іншим

методом. Це дасть змогу пересвідчитися в логічності та прийнятності вибору саме цих методів.

Зразок

Методи дослідження: систематизація наукової літератури (з метою вивчення стану дослідженості проблеми); термінологічний аналіз і метод операціоналізації понять (з метою визначення понятійного апарату дослідження); хронологічно-системний і проблемно-пошуковий методи (для наукового обґрунтування процесу становлення і розвитку учительських інститутів другої половини ХІХ – початку ХХ ст., розроблення його періодизації); структурно-порівняльний аналіз документальних і науково-літературних джерел (з метою співставлення даних архівних та літературних джерел із досліджуваною проблемою); ретроспективний логіко-системний аналіз (з метою виявлення досвіду, виокремлення тенденцій, провідних ідей діяльності учительських інститутів); проблемно-генетичний аналіз (для актуалізації історичного досвіду, прогнозування розвитку педагогічної освіти).

Джерельна база дослідження. Доцільно у вступі зазначити проаналізовані і використані магістрантом під час дослідження джерела, особливо, якщо опрацьовувались архівні, нормативно-правові, законодавчі документи, раритетні видання тощо.

Зразок

Джерельна база дослідження. Документальні матеріали з фондів Центрального державного історичного архіву України, м. Київ: ф. 707 – Управління Київського навчального округу; Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України: ф. Р-166 – Народний комісаріат освіти УРСР; Державного архіву м. Києва: ф. 175 – Київський учительський інститут; Державного архіву Миколаївської області: ф. 115 – Миколаївський учительський інститут, м. Миколаїв Херсонського повіту Херсонської губернії; Державного архіву Чернігівської області: ф. 980 – Чернігівський учительський інститут, м. Чернігів Чернігівської губернії; Державного архіву

Херсонської області: ф. 15 – Юріївський учительський інститут; наукові фонди та фонд стародруків і рідкісних видань XIX – XX ст. Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, фонди Педагогічного музею АПН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського, Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Збірки документів: “Полное собрание законов Российской Империи с 1649 г.” (СПб., 1875), “Сборник распоряжений по Министерству народного просвещения” (СПб., 1866), “Сборник постановлений по Министерству народного просвещения” (СПб., 1865, 1877, 1878), “Сборник постановлений и распоряжений по учительским институтам, учительским семинариям, городским училищам и начальным народным училищам ведомства Министерства народного просвещения, 1859 – 1875” (М., 1875); раритетні видання з авторським трактуванням нормативно-законодавчої бази щодо розвитку освіти в Російській імперії періоду другої половини XIX – початку XX ст.: Марголин Д. “Программы и правила для поступления в учительские институты, семинарии и школы и на педагогические курсы” (К., 1914, 1918), Меленевский А. “Высшие начальные училища. Сборник законов, распоряжений, статистических и пр. о городских и высших начальных училищах” (СПб., 1914), Студитский Ф. “Свод замечаний на проект устава общеобразовательных учебных заведений об устройстве учительских институтов” (СПб., 1863) та ін.

Періодичні видання: “Журнал Министерства народного просвещения”, “Русская школа”, “Циркуляр по Киевскому учебному округу”, “Ежегодник Глуховского учительского института”, “Початкова школа”, “Рідна школа”, “Вища освіта України”, “Вища освіта”, “Вопросы образования”, “Высшее образование сегодня”.

Хронологічні межі дослідження. У вступі магістерської роботи доцільно обґрунтувати хронологічні межі дослідження, якщо робота присвячена історико-педагогічній проблемі. Слід пояснити, чому автор досліджує певне питання конкретно з цього року по той рік, а не інший.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період другої половини ХІХ – початку ХХ ст. **Нижня хронологічна межа** визначається освітніми реформами 60-х років ХІХ ст., а саме – виходом проекту Статуту учительських інститутів Міністерства народної освіти (1862 р.), відкриттям у 1874 р. перших учительських інститутів – Феодосійського та Глухівського. **Верхня** – обґрунтовується початком реформування системи освіти в Радянській Україні (1920 – 1921 рр.), введенням учительських інститутів у структуру Інститутів народної освіти.

Наукова новизна отриманих результатів

Подають короткий виклад нових наукових положень (рішень), запропонованих магістрантом особисто (у відповідності до завдань дослідження). Необхідно показати відмінність отриманих результатів від відомих раніше, описати ступінь новизни (*вперше одержано, удосконалено, дістало подальший розвиток*).

Кожне наукове положення чітко формулюють, відокремлюючи його основну сутність і зосереджуючи особливу увагу на рівні досягнутої при цьому новизни. Сформульоване наукове положення повинно читатися і сприйматися легко й однозначно (без нагромодження дрібних і таких, що затемнюють його сутність, деталей та уточнень). У жодному випадку не можна вдаватися до викладу наукового положення у вигляді анотації, коли просто констатують, що в магістерській роботі зроблено те й те, а сутності і новизни із написаного виявити неможливо. Подання наукових положень у вигляді анотацій є найбільш поширеною помилкою магістрантів при викладенні загальної характеристики роботи.

До цього пункту не можна включати опис нових прикладних (практичних) результатів, отриманих у вигляді способів, пристроїв, методик, схем, алгоритмів і под. Слід

завжди розмежовувати одержані наукові положення і нові прикладні результати, що випливають з теоретичного доробку магістранта.

Усі наукові положення з урахуванням досягнутого ними рівня новизни є теоретичною основою (фундаментом) вирішеної в магістерській роботі наукової задачі або наукової проблеми.

Зразок

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в тому, що в ньому *вперше*:

– виявлено організаційно-педагогічні передумови становлення учительських інститутів у системі підготовки педагогічних кадрів України другої половини XIX – початку XX ст. (відсутність цілеспрямованої підготовки вчителя для початкової школи у першій половині XIX ст.; реформування початкової освіти в 1870-х рр. (реорганізація повітових училищ у міські, впровадження у міських училищах класної системи викладання замість предметної); збільшення мережі міських училищ на початку XX ст. та їх реорганізація у вищі початкові училища (1912 р.); постанова Тимчасового уряду “Про зміну штатів учительських інститутів” (1917 р.), проект утворення вищого педагогічного закладу шляхом злиття учительських інститутів і вищих педагогічних курсів (1918 р.), уведення в структуру Інститутів народної освіти (1920 - 1921 рр.) та ін.);

– обґрунтовано процес становлення і розвитку учительських інститутів у системі педагогічної освіти України другої половини XIX – початку XX ст. як поступову, закономірну зміну їх адміністративно-організаційного устрою, змісту підготовки вчителя, в тому числі професійно-педагогічної, зумовлену суспільно-політичними, соціально-економічними і організаційно-педагогічними перетвореннями цього періоду; розроблено його періодизацію в єдності чотирьох етапів: 1862 – 1873 рр., 1874 – 1904 рр., 1905 – 1916 рр., 1917 – 1920 рр.;

– виявлено провідні тенденції та особливості розвитку організаційного устрою учительських інститутів (1874 – 1904 рр. – закриті (інтернатного типу) навчальні заклади з правом вступу осіб чоловічої статі; 1905 – 1916 рр. – безінтернатний тип учительських

інститутів; 1917 – 1920 рр. – організація гуртожитків для студентів; з 1917 р. – дозвіл на відкриття чоловічих, жіночих та змішаного за контингентом типу учительських інститутів; 1917 – 1920 рр. – відкриття трьох відділень за відповідними спеціалізаціями; упродовж 1874 – 1920 рр. – функціонування як центрів навчально-виховних комплексів. Адміністративний устрій упродовж досліджуваного періоду залишався незмінним. (Вищий керівний орган – педагогічна рада на чолі з директором інституту та ін.). Серед провідних тенденцій та особливостей розвитку змісту професійно-педагогічної підготовки: нівелювання загальноосвітньої складової та орієнтація на поглиблену методичну підготовку (1874 – 1904 рр.), інтеграція знань у змісті навчальної дисципліни “Педагогіка”, розроблення авторських навчальних програм, посилення уваги до вивчення особистості дитини і аномалій її розвитку, поглиблення практичної підготовки (1905 – 1916 рр.), професіоналізація, українізація змісту навчання, диференціація інтегрованих навчальних дисциплін (1917 – 1920 рр.) та ін.;

– актуалізовано досвід діяльності учительських інститутів другої половини XIX – початку XX ст. в сучасних умовах розбудови системи педагогічної освіти в Україні: запровадження інтегрованих навчальних курсів, єдність педагогічної теорії, методики і практики у підготовці майбутнього вчителя, поглиблення її методичної складової, дотримання принципу дитиноцентризму у викладанні педагогічних дисциплін, розроблення змісту та уведення періодичного контролю за самостійною роботою студентів, підвищення її значення, акцентування на моральному вихованні у педагогічному процесі, поєднання викладачами педагогічної діяльності в учительському інституті та школі й т. ін.;

уточнено: статус учительських інститутів у системі педагогічної освіти України другої половини XIX – початку XX ст. як середніх спеціальних навчальних закладів, що здійснювали цілеспрямовану підготовку вчительських кадрів для початкової школи підвищеного типу, стали розробниками фундаментального змісту професійно-педагогічної підготовки вчителя в єдності теоретичної, методичної і практичної складових;

дістав подальшого розвитку: зміст професійно-педагогічної підготовки в учительських інститутах України (1872 – 1920 рр.) (теоретична (інтегровані навчальні курси), методична (часткові дидактики) складові, педагогічна практика).

Практичне значення отриманих результатів

У магістерській роботі, що має теоретичне значення, треба подати відомості про наукове використання результатів досліджень або рекомендації щодо їх використання, а в магістерській роботі, що має прикладне значення, - відомості про практичне застосування отриманих результатів або рекомендації як їх використати. Відзначаючи практичну цінність здобутих результатів, необхідно подати інформацію про ступінь їх готовності до використання або масштабів використання.

Необхідно дати короткі відомості щодо впровадження результатів досліджень із зазначенням назв організацій, в яких здійснена реалізація, форм реалізації та реквізитів відповідних документів.

Зразок

Практичне значення отриманих результатів. Узагальнений досвід діяльності учительських інститутів України (1872 – 1920 рр.) дав можливість запропонувати для впровадження в практику сучасних педагогічних навчальних закладів ряд конкретних ідей розробки змісту професійно-педагогічної підготовки (інтеграція знань у змісті педагогічних навчальних дисциплін, посилення практико-орієнтованого спрямування методичної складової підготовки вчителя, збільшення різновидів і термінів проведення педагогічної практики тощо), які структуровано в змісті модулів навчальних дисциплін: “Освітньо-виховні системи”, “Історія освітньо-виховних систем у вищій школі України”. За результатами дослідження розроблено спеціалізований навчальний курс “Учительські інститути в системі педагогічної освіти України (друга половина XIX – початок XX ст.)” (К., 2008).

Виявлені й обґрунтовані в магістерській роботі теоретичні положення, досвід діяльності учительських інститутів зазначеного періоду знайдуть втілення в організації і змісті професійно-педагогічної підготовки вчителя сучасних вищих педагогічних навчальних закладів, можуть бути використані в наукових дослідженнях з історії вітчизняної освіти, при розробленні нормативних навчальних дисциплін: “Педагогіка”, “Історія

педагогіки”, “Педагогіка вищої школи”; інтегрованих навчальних курсів: “Теорія та історія педагогіки”, “Педагогіка і психологія вищої школи”, елективних навчальних предметів та спеціалізованих курсів, у післядипломній освіті вчителів, написанні навчально-методичної літератури, розробленні змісту і проведенні педагогічної практики.

Результати магістерського дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Київського міського педагогічного коледжу (довідка від 25 листопада 2007 р. № 245), Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка від 17 квітня 2008 р. № 02-10/820).

Структура магістерської роботи. Тут слід перерахувати кількість розділів магістерської роботи, назвати кількість сторінок та найменувань у списку використаних джерел.

Зразок

Структура магістерської роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (120 найменувань, з яких 20 – архівні справи), 7 додатків. Загальний обсяг роботи – 126 сторінок, основного тексту – 70 сторінок.

2.2.5. Основна частина

Основна частина магістерської роботи складається з розділів, підрозділів, пунктів, підпунктів. Зазвичай, магістерська робота складається з *трьох* розділів, кожен із яких має 2-3 підрозділи. Кожний розділ починають з нової сторінки. Основному тексту кожного розділу може передувати передмова з коротким описом обраного напрямку та обґрунтуванням застосованих методів досліджень. У кінці кожного розділу формулюють висновки із стислим викладенням наведених у розділі наукових і практичних результатів, що дає змогу вивільнити загальні висновки від другорядних подробиць.

У розділах основної частини подають:

- огляд літератури за темою і вибір напрямів досліджень (подають у I розділі);
- виклад загальної методики й основних методів досліджень (подають на початку II розділу);
- експериментальну частину і методику досліджень;
- відомості про проведені теоретичні і (або) експериментальні дослідження;
- аналіз і узагальнення результатів досліджень.

В огляді літератури магістрант окреслює основні етапи розвитку наукової думки за своєю проблемою. Стисло, критично висвітлюючи роботи попередників, магістрант повинен назвати ті питання, що залишились невіршеними і, отже, визначити своє місце у розв'язанні проблеми. Бажано закінчити цей розділ коротким резюме стосовно необхідності проведення досліджень у даній галузі. Загальний обсяг огляду літератури не повинен перевищувати 20 % обсягу основної частини магістерської роботи.

У другому розділі, як правило, обґрунтовують вибір напрямку досліджень, наводять методи вирішення задач і їх порівняльні оцінки, розробляють загальну методику проведення магістерських досліджень. У теоретичних роботах розкривають методи розрахунків, гіпотези, що розглядають, в експериментальних - принципи дії і характеристики розробленої апаратури, оцінки похибок вимірювань.

У наступних розділах з вичерпною повнотою викладають результати власних досліджень автора з висвітленням того нового, що він вносить у розроблення проблеми. Магістрант повинен давати оцінку повноти вирішення поставлених задач, оцінку достовірності одержаних результатів (характеристик, параметрів), їх порівняння з аналогічними результатами вітчизняних і

зарубіжних праць, обґрунтування потреби додаткових досліджень, негативні результати, які обумовлюють необхідність припинення подальших досліджень.

Виклад матеріалу підпорядковують одній провідній ідеї, чітко визначеній автором.

2.2.6. Висновки

Викладають найважливіші наукові та практичні результати, одержані в магістерській роботі, які повинні містити формулювання розв'язаної наукової проблеми (задачі), її значення для науки і практики. Далі формулюють висновки та рекомендації щодо наукового та практичного використання здобутих результатів. У першому пункті висновків коротко оцінюють стан питання. Далі у висновках розкривають методи вирішення поставленої в магістерській роботі наукової проблеми (задачі), їх практичний аналіз, порівняння з відомими розв'язаннями.

У висновках необхідно наголосити на якісних і кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

У цілому висновки мають бути чіткими, конкретними і відповідати поставленим завданням магістерської роботи.

2.2.7. Список використаних джерел

Список використаних джерел слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Спочатку розміщують україномовні видання, а потім джерела іноземними мовами (російською, англійською тощо) (Правила оформлення див. п. 3.7.).

2.2.8. Додатки

До додатків за необхідності доцільно включати допоміжний матеріал:

- проміжні математичні доведення, формули та розрахунки;
- таблиці допоміжних цифрових даних;
- протоколи й акти випробувань, впровадження, розрахунки економічного ефекту;
- інструкції та методики, розроблені у магістерській роботі;
- допоміжні ілюстрації тощо.

III. ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

3.1. Загальні вимоги

Магістерська робота виконується українською мовою, дотримуючись принципів академічної доброчесності. При написанні роботи слід обов'язково посилатися на авторів і літературу, з якої запозичено матеріали або окремі результати. У разі використання запозиченого матеріалу без посилання на автора та джерело магістерська робота не допускається до захисту.

У роботі необхідно стисло, логічно й аргументовано викладати зміст і результати досліджень, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Магістерську роботу до захисту подають у вигляді спеціально підготовленого рукопису в твердому переплетенні.

Магістерську роботу друкують за допомогою принтера на одному боці аркуша білого паперу формату А4 (210 x 297 мм).

Обсяг	Обсяг основного тексту магістерської має становити 60 – 80 сторінок . До основного обсягу магістерської роботи не входять список використаних джерел, додатки, таблиці та рисунки, які повністю займають площу сторінки. Але всі сторінки зазначених елементів магістерської підлягають суцільній нумерації.
Шрифт	Текстовий редактор – Word, шрифт – Times New Roman, розмір – 14 pt. Шрифт друку повинен бути чітким, чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту роботи повинна бути однаковою.

Інтервал	Роботу друкують через 1,5 міжрядкового інтервалу.
Поля	Ліве — 30 мм, праве — 15 мм, верхнє — 20 мм, нижнє — 20 мм.

Кожен структурний компонент магістерської роботи (зміст, перелік умовних позначень, вступ, розділи, загальні висновки, список використаних джерел, додатки) починають з нового аркуша.

Вписувати в текст магістерської окремі іншомовні слова, формули, умовні знаки можна чорнилом, тушшю, пастою тільки чорного кольору, при цьому щільність вписаного тексту повинна бути наближеною до щільності основного тексту.

Друкарські помилки, описки і графічні неточності, які виявилися під час написання магістерської роботи, можна виправляти підчищенням або зафарбуванням білою фарбою і нанесенням на тому ж місці або між рядками виправленого тексту (фрагменту малюнка) машинописним способом. Допускається наявність не більше двох виправлень на одній сторінці. Орфографічні та лексичні помилки не дозволяються.

Текст основної частини магістерської поділяють на розділи, підрозділи, пункти та підпункти. Кожен розділ магістерської роботи повинен містити й висновки до розділу, наприклад: «Висновки до I розділу», «Висновки до II розділу».

Заголовки структурних частин магістерської «ЗМІСТ», «ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ», «ВСТУП», «РОЗДІЛ», «ВИСНОВКИ», «СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ», «ДОДАТКИ» друкують великими літерами симетрично до набору. Заголовки підрозділів, висновків до розділів друкують маленькими

літерами (крім першої великої) з абзацного відступу. Крапку в кінці заголовка не ставлять. Якщо заголовок складається з двох або більше речень, їх розділяють крапкою. Заголовки пунктів друкують маленькими літерами (крім першої великої) з абзацного відступу в розрядці у підбір до тексту. В кінці заголовка, надрукованого в підбір до тексту, ставиться крапка.

Зразок

РОЗДІЛ І

РОЗВИТОК УЧИТЕЛЬСЬКИХ ІНСТИТУТІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ. ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Аналіз науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження

Аналіз літератури та документів з проблеми дослідження дав можливість згрупувати її за 4 напрямками:

1.2. Систематизація архівних джерел

У процесі написання магістерської роботи нами було проаналізовано документально-фактологічні матеріали з фондів

Висновки до І розділу

Проаналізовано стан розроблення проблеми в науково-педагогічній літературі, систематизовано архівні джерела за темою ...

3.2. Нумерація сторінок та ілюстративного матеріалу

Нумерацію сторінок, підрозділів, пунктів, підпунктів, рисунків (малюнків), таблиць, формул подають арабськими цифрами без знака № (1, 2, 3...). Нумерацію розділів подають римськими цифрами (I, II, III, IV..).

Першою сторінкою магістерської роботи є титульний аркуш, який включають до загальної нумерації сторінок магістерської. На титульному аркуші номер сторінки не ставлять, на наступних сторінках номер проставляють *у правому верхньому куті* сторінки без крапки в кінці.

Такі структурні частини магістерської, як зміст, перелік умовних позначень, вступ, висновки, список використаних джерел не мають порядкового номера. Звертаємо увагу на те, що всі аркуші, на яких розміщені згадані структурні частини магістерської, нумерують звичайним чином. Не нумерують лише їх заголовки, тобто не можна друкувати: «1. ВСТУП» або «Розділ 6. ВИСНОВКИ». Номер розділу ставлять після слова «РОЗДІЛ», після номера крапку не ставлять, потім з нового рядка друкують заголовок розділу.

Зразок

РОЗДІЛ III

**ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА В
УЧИТЕЛЬСЬКИХ ІНСТИТУТАХ УКРАЇНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.**

Підрозділи нумерують у межах кожного розділу. Номер підрозділу складається з номера розділу і порядкового номера підрозділу, між якими ставлять

крапку. В кінці номера підрозділу повинна стояти крапка, наприклад: «2.3.» (третій підрозділ другого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок підрозділу.

Зразок

РОЗДІЛ III

**ОРГАНІЗАЦІЯ І ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГА
В УЧИТЕЛЬСЬКИХ ІНСТИТУТАХ УКРАЇНИ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

3.1. Адміністративно-організаційний устрій учительських інститутів
Текст текст

3.2. Теоретична професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя
Текст текст

Пункти нумерують у межах кожного підрозділу. Номер пункту складається з порядкових номерів розділу, підрозділу, пункту, між якими ставлять крапку. В кінці номера повинна стояти крапка, наприклад: «1.3.2.» (другий пункт третього підрозділу першого розділу). Потім у тому ж рядку наводять заголовок пункту. Пункт може не мати заголовка.

Підпункти нумерують у межах кожного пункту за такими ж правилами, як пункти.

Ілюстрації (фотографії, креслення, схеми, графіки, карти) і таблиці необхідно подавати в магістерській роботі безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше, або на

наступній сторінці. Ілюстрації і таблиці, розміщені на окремих сторінках магістерської, включають до загальної нумерації сторінок. Таблицю, малюнок або креслення, розміри яких більші формату А4, враховують як одну сторінку і розміщують у відповідних місцях після згадування у тексті або в додатках.

Ілюстрації позначають словом «Рис.» («Мал.») і нумерують послідовно в межах розділу, за винятком ілюстрацій, поданих у додатках.

Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка.

Наприклад: Рис. 1.2 (другий рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією. Якщо в магістерській подано одну ілюстрацію, то її нумерують за загальними правилами.

Таблиці нумерують послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. В правому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис «Таблиця» із зазначенням її номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між якими ставиться крапка, наприклад: «Таблиця 1.2.» (друга таблиця першого розділу).

Якщо в розділі одна таблиця, її нумерують за загальними правилами.

При перенесенні частини таблиці на інший аркуш (сторінку) слово «Таблиця» і номер її вказують один раз справа над першою частиною таблиці, над іншими частинами пишуть слова «Продовження табл.» і вказують номер таблиці, наприклад: «Продовження табл.1.2.»

Формули в магістерській (якщо їх більше однієї) нумерують у межах розділу. Номер формули складається з

номера розділу і порядкового номера формули в розділі, між якими ставлять крапку. Нумери формул пишуть біля правого поля аркуша на рівні відповідної формули в круглих дужках, наприклад: (3.1) (перша формула третього розділу).

Примітки до тексту і таблиць, в яких вказують довідкові і пояснювальні дані, нумерують послідовно в межах однієї сторінки. Якщо приміток на одному аркуші кілька, то після слова «Примітки» ставлять двокрапку, наприклад:

Примітки: 1. ... 2. ...

Якщо є одна примітка, то її не нумерують і після слова «Примітка» ставлять крапку.

3.3. Оформлення ілюстрацій

Ілюструють магістерську, виходячи із певного загального задуму, за ретельно продуманим тематичним планом, що допомагає уникнути ілюстрацій випадкових, пов'язаних із другорядними деталями тексту і запобігти невинуватим пропускам ілюстрацій до найважливіших тем. Кожна ілюстрація має відповідати тексту, а текст — ілюстрації.

Назви ілюстрацій розміщують після їхніх номерів. За необхідності ілюстрації доповнюють пояснювальними даними (підрисунковий підпис).

Підпис під ілюстрацією зазвичай має чотири основних елементи:

- найменування графічного сюжету, що позначається скороченим словом «Рис.» («Мал.»);
- порядковий номер ілюстрації, який вказується без знаку номера арабськими цифрами;
- тематичний заголовок ілюстрації, що містить текст із якомога стислою характеристикою зображеного;
- експлікацію, яка будується так: деталі сюжету

позначають цифрами, які виносять у підпис, супроводжуючи їх текстом. Треба зазначити, що експлікація не замінює загального найменування сюжету, а лише пояснює його.

Основними видами ілюстративного матеріалу в магістерських роботах є: креслення, технічний рисунок, схема, фотографія, діаграма і графік.

Не варто оформлювати посилання на ілюстрації як самостійні фрази, в яких лише повторюється те, що міститься у підписі. У тому місці, де викладається тема, пов'язана з ілюстрацією, і де читачеві треба вказати на неї, розміщують посилання у вигляді виразу в круглих дужках «(рис. 3.1)» або зворот типу: «...як це видно з рис. 3.1», або «... як це показано на рис. 3.1».

Якість ілюстрацій повинна забезпечувати їх чітке відтворення (електрографічне копіювання, мікрофільмування).

3.4. Структурування таблиць

Цифровий матеріал, як правило, повинен оформлюватися у вигляді таблиць.

Зразок

Приклад побудови таблиці

Назва таблиці		Таблиця (номер)				
Головка						Заголовки граф
						Підзаголовки граф
Рядки						

Кожна таблиця повинна мати назву, яку розміщують над таблицею і друкують симетрично до тексту. Назву і слово «Таблиця» починають з великої літери. Назву наводять жирним шрифтом.

За логікою побудови таблиці її логічний суб'єкт, або підмет (позначення тих предметів, які в ній характеризуються), розміщують у боковику, головці чи в них обох, а не у прографці; логічний предикат або присудок таблиці (тобто дані, якими характеризується підмет), — у прографці, а не в головці чи боковику. Кожен заголовок над графою стосується всіх даних цієї графи, кожен заголовок рядка в боковику — всіх даних цього рядка.

Заголовок кожної графи в головці таблиці має бути по можливості коротким. Слід уникати повторів тематичного заголовка в заголовках граф, одиниці виміру зазначати у тематичному заголовку, виносити до узагальнюючих заголовків слова, що повторюються.

Боковик, як і головка, потребує лаконічності. Повторювані слова тут також виносять в об'єднувальні рубрики; загальні для всіх заголовків боковика слова розміщують у заголовку над ним.

У прографці повторювані елементи, які мають відношення до всієї таблиці, виносять у тематичний заголовок або в заголовок графи; однорідні числові дані розміщують так, щоб їх класи збігалися; неоднорідні — посередині графи; лапки використовують тільки замість однакових слів, які стоять одне під одним.

Заголовки граф повинні починатися з великих літер, підзаголовки — з маленьких, якщо вони складають одне речення із заголовком, і з великих, якщо вони є самостійними. Висота рядків повинна бути не меншою 8 мм. Графу з порядковими номерами рядків до таблиці включати не треба.

Таблицю розміщують після першого згадування про неї в тексті, так, щоб її можна було читати без повороту переплетеного блоку магістерської роботи або з поворотом за стрілкою годинника. Таблицю з великою кількістю рядків можна переносити на наступну сторінку. При перенесенні таблиці на наступну сторінку назву вміщують тільки над її першою частиною. Таблицю з великою кількістю граф можна ділити на частини і розміщувати одну частину під іншою в межах однієї сторінки. Якщо рядки або графи таблиці виходять за формат сторінки, то в першому випадку в кожній частині таблиці повторюють її головку, в другому — боковик.

Якщо текст, який повторюється в графі таблиці, складається з одного слова, його можна замінювати лапками; якщо з двох або більше слів, то при першому повторенні його замінюють словами «Те саме», а далі лапками. Ставити лапки замість цифр, марок, знаків, математичних і хімічних символів, які повторюються, не можна. Якщо цифрові або інші дані в якому-небудь рядку таблиці не подають, то в ньому ставлять прочерк.

3.5. Подання формул

При використанні формул необхідно дотримуватися певних правил.

Найбільші, а також довгі і громіздкі формули, котрі мають у складі знаки суми, добутку, диференціювання, інтегрування, розміщують на окремих рядках. Це стосується також і всіх нумерованих формул. Для економії місця кілька коротких однотипних формул, відокремлених від тексту, можна подати в одному рядку, а не одну під одною. Невеликі і нескладні формули, що не мають самостійного значення, вписують усередині рядків тексту.

Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів треба подавати безпосередньо під формулою

в тій послідовності, в якій вони наведені у формулі. Значення кожного символу і числового коефіцієнта треба подавати з нового рядка. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки.

Рівняння і формули треба виділяти з тексту вільними рядками. Вище і нижче кожної формули потрібно залишити не менше одного вільного рядка. Якщо рівняння не вміщується в один рядок, його слід перенести після знака рівності (=) або після знаків плюс (+), мінус (-), множення (x).

Нумерувати слід лише ті формули, на які є посилання в наступному тексті. Інші нумерувати не рекомендується.

Порядкові номери позначають арабськими цифрами в круглих дужках біля правого поля сторінки без крапок від формули до її номера. Номер, який не вміщується у рядку з формулою, переносять у наступний нижче формули. Номер формули при її перенесенні вміщують на рівні останнього рядка. Якщо формулу взято в рамку, то номер такої формули записують зовні рамки з правого боку навпроти основного рядка формули. Номер формули-дробу подають на рівні основної горизонтальної риски формули.

Номер групи формул, розміщених на окремих рядках і об'єднаних фігурною дужкою (парантезом), ставиться справа від вістря парантеза, яке знаходиться в середині групи формул і спрямовано в сторону номера.

Загальне правило пунктуації в тексті з формулами таке: формула входить до речення як його рівноправний елемент. Тому в кінці формул і в тексті перед ними розділові знаки ставлять відповідно до правил пунктуації.

Двокрапку перед формулою ставлять лише у випадках, передбачених правилами пунктуації: а) у тексті

перед формулою є узагальнююче слово; б) цього вимагає побудова тексту, що передує формулі.

Розділовими знаками між формулами, котрі йдуть одна під одною і не відокремлені текстом, можуть бути кома або крапка з комою безпосередньо за формулою до її номера.

Розділові знаки між формулами при парантезі ставлять всередині парантеза. Після таких громіздких математичних виразів, як визначники і матриці, можна розділові знаки не ставити.

3.6. Загальні правила цитування та посилання на використані джерела

При написанні магістерської роботи студент повинен посилатися на джерела, матеріали або окремі результати з яких наводяться в магістерській, або на ідеях і висновках яких розроблюються проблеми, задачі, питання, вивченню яких присвячена магістерська робота. Такі посилання дають змогу відшукати документи і перевірити достовірність відомостей про цитування документа, дають необхідну інформацію щодо нього, допомагають з'ясувати його зміст, мову тексту, обсяг. Посилатися слід на останні видання публікацій. На більш ранні видання можна посилатися лише в тих випадках, коли наявний у них матеріал не включений до останнього видання.

Якщо використовують відомості, матеріали з монографій, оглядових статей, інших джерел із великою кількістю сторінок, тоді в посиланні необхідно точно вказати номери сторінок, ілюстрацій, таблиць, формул із джерела, на яке є посилання в магістерській роботі.

Посилання в тексті роботи на джерела слід подавати у квадратних дужках, наприклад, «... у працях [1—7]...», або « у працях [4; 8; 78]», або [32, с. 15], або [23, с. 12; 56, с. 56-57].

«...Для визначення обсягу предметів інститутського курсу першими учительськими інститутами, за нормативні, було взято програми з «Правил для випробування осіб, які бажають отримати звання вчителя міського училища», затверджених міністром народної освіти 17 квітня 1874 р. [65, с. 140]...».

Відповідний опис у переліку посилань:

65. Ленц Н.И. Историко-статистический очерк десятилетия Феодосийского учительского института. 1874 – 1884. Феодосия, 1888. 532 с.

Посилання на ілюстрації магістерської вказують порядковим номером ілюстрації, наприклад, «(рис. 1.2)».

Посилання на формули магістерської вказують порядковим номером формули в дужках, наприклад, «... у формулі (2.1)».

На всі таблиці магістерської повинні бути посилання в тексті, при цьому слово «таблиця», в тексті пишуть скорочено, наприклад: «...у табл. 1.2».

У повторних посиланнях на таблиці та ілюстрації треба вказувати скорочено слово «дивись», наприклад: «див. табл. 1.3».

Для підтвердження власних аргументів посиланням на авторитетне джерело або для критичного аналізу того чи іншого друкованого твору слід наводити *цитати*. Науковий етикет потребує точно відтворювати цитований текст, бо найменше скорочення наведеного витягу може спотворити зміст, закладений автором.

Загальні вимоги до цитування такі:

а) текст цитати починається і закінчується лапками і наводиться в тій граматичній формі, в якій він поданий у джерелі, із збереженням особливостей авторського написання. Наукові терміни, запропоновані іншими авторами, не виділяються лапками, за винятком тих, що викликали загальну полеміку. У цих випадках використовується вираз «так званий»;

б) цитування повинно бути повним, без довільного скорочення авторського тексту і без перекручень думок автора. Пропуск слів, речень, абзаців при цитуванні допускається без перекручення авторського тексту і позначається трьома крапками. Вони ставляться у будь-якому місці цитати (на початку, всередині, в кінці). Якщо перед випущеним текстом або за ним стояв розділовий знак, то він не зберігається;

в) кожна цитата обов'язково супроводжується посиланням на джерело;

г) при непрямому цитуванні (переказі, викладенні думок інших авторів своїми словами), що дає значну економію тексту, слід бути гранично точним у викладенні думок автора, коректним щодо оцінювання його результатів і давати відповідні посилання на джерело;

д) якщо необхідно виявити ставлення автора магістерської роботи до окремих слів або думок з цитованого тексту, то після них у круглих дужках ставлять знак оклику або знак питання;

е) коли автор магістерської роботи, наводячи цитату, виділяє в ній деякі слова, то робиться спеціальне застереження, тобто після тексту, який пояснює виділення, ставиться крапка, потім дефіс і вказуються ініціали автора магістерської роботи, а весь текст застереження вміщується у круглі дужки. Варіантами таких застережень

е: (курсив наш. — М.Х.), (підкреслено мною. — М.Х.), (розбивка моя. — М.Х.).

3.7. Оформлення списку використаних джерел

Список використаних джерел — елемент бібліографічного апарата, котрий містить бібліографічні посилання — сукупність бібліографічних відомостей про цитований, розглядуваний або згадуваний у тексті документ, що необхідні та достатні для його загальної характеристики, ідентифікації та пошуку.

Список використаних джерел розміщується перед додатками.

Джерела слід розміщувати в алфавітному порядку прізвищ перших авторів або заголовків. Спочатку в алфавітному порядку зазначаються україномовні видання, а потім джерела іноземними мовами.

Приклади оформлення списку використаних джерел згідно ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»

Характеристика джерела	Приклад оформлення
	Книги
Один автор	Скидан О.В. Аграрна політика в період ринкової трансформації: монографія. Житомир, 2008. 375 с.
Два автори	Крушельницька О.В., Мельничук Д.П. Управління персоналом: навч. посіб. Київ, 2005. 308 с.
Три автори	Скидан О.В., Ковальчук О.Д., Янчевський В.Л. Підприємництво у сільській місцевості: довідник. Житомир, 2013. 321 с.
Чотири і більше авторів	Методика нормування ресурсів для виробництва продукції рослинництва / Вітвіцький В.В., Кисляченко М.Ф., Лобастов І.В., Нечипорук А.А. Київ, 2006. 106 с. Основи марикультури / Грициняк І. І. та ін. Київ,

	2013. 172 с. Людський розвиток в Україні: трансформація рівня життя та регіональні диспропорції: кол. моногр. Київ, 2012. 436 с.
Багатотомне видання	Генетика і селекція в Україні на межі тисячоліть: у 4 т. / гол. ред. В. В. Моргун. Київ, 2001. Т. 2. 636 с. Фауна України. В 40 т. Т. 36. Инфузории. Вып. 1. Суктории (Ciliophora, Suctorea) / И. В. Довгаль. Киев, 2013. 271 с.
За редакцією	Доклінічні дослідження ветеринарних лікарських засобів / за ред. І. Я. Коцюмбаса. Львів, 2006. 360 с.
Автор і перекладач	Котлер Ф. Основы маркетинга: учеб. пособие / пер. с англ. В. Б. Боброва. Москва, 1996. 698 с. Брігхем Є.В. Основы фінансового менеджменту / пер. з англ. В. Біленького та ін. Київ, 1997. 998 с.
	Частина видання
Розділ книги	Саблук П.Т. Напрямки розвитку економіки в аграрній сфері виробництва. <i>Основи аграрного підприємництва</i> / за ред. М. Й. Маліка. Київ, 2000. С. 5–15.
Тези доповідей, матеріали конференцій	Зінчук Т.О. Економічні наслідки впливу продовольчих органічних відходів на природні ресурси світу. <i>Органічне виробництво і продовольча безпека</i> . Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19-22 серп.). Житомир, 2014. С. 103–108.
Статті з подовжуваних та періодичних видань	Якобчук В. П. Стратегічні пріоритети інноваційного розвитку підприємництва в аграрній сфері. <i>Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Сер. Економіка</i> . 2013. Вип. 148. С. 31–34. Масловська Л. Ц., Савчук В. А. Оцінка результативності і ефективності виробництва органічної агропродовольчої продукції. <i>Агросвіт</i> . 2016. № 6. С. 23–28.
	Електронні ресурси
Книги	Ілляшенко С.М., Шипуліна Ю.С. Товарна інноваційна політика. Суми, 2007. 281 с. URL:

	<p>ftp://lib.sumdu.edu.ua/Books/1539.pdf (дата звернення: 10.11. 2017).</p>
Законодавчі документи	<p>Про стандартизацію: Закон України від 11 лют. 2014 р. № 1315. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1315-18 (дата звернення: 02.11.2017).</p> <p>Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: проект / М-во аграр. політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua/apk?nid=16822 (дата звернення: 13.10.2017).</p>
Періодичні видання	<p>Клітна М.Р., Брижань І.А. Стан і розвиток органічного виробництва та ринку органічної продукції в Україні. <i>Ефективна економіка</i>. 2013. № 10. URL: http://www.m.nayka.com.ua/?op=1&j=efektyvnaekonomika&s=ua&z=2525 (дата звернення: 12.10.2017).</p> <p>Neave H. Deming's 14 Points for Management: Framework for Success. <i>Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)</i>. 2012. Vol. 36, № 5. P. 561–570. URL: http://www2.fiu.edu/~revellk/pad3003/Neave.pdf (Last accessed: 02.11.2017).</p> <p>Colletta L. Political Satire and Postmodern Irony in the Age of Stephen Colbert and Jon Stewart. <i>Journal of Popular Culture</i>. 2009. Vol. 42, № 5. P. 856–874. DOI: 10.1111/j.1540-5931.2009.00711.x.</p>
Сторінки з веб-сайтів	<p>Що таке органічні продукти і чим вони кращі за звичайні? <i>Екологія життя</i> : веб-сайт. URL: http://www.eco-live.com.ua (дата звернення: 12.10.2017).</p>
	Інші документи

<p>Законодавчі і нормативні документи (інструкції, накази)</p>	<p>Про видавничу справу: Закон України від 05.06.1997 № 318/97-ВР. Київ: Парламентське видавництво, 2015. 24 с.</p> <p>Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р. / Верховна Рада України. Харків, 2016. 82 с.</p> <p>Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень: Закон України від 5 жовт. 2017 р. № 2164. <i>Урядовий кур'єр</i>. 2017. 9 листоп.</p> <p>Інструкція про порядок нарахування і сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: затв. наказом М-ва фінансів України від 20 квіт. 2015 р. № 449. <i>Все про бухгалтерський облік</i>. 2015. № 51. С. 21–42.</p> <p>Про затвердження Порядку забезпечення доступу вищих навчальних закладів і наукових установ, що знаходяться у сфері управління Міністерства освіти і науки України, до електронних наукових баз даних: наказ М-ва освіти і науки України від 2 серп. 2017 р. № 1110. <i>Вища школа</i>. 2017. № 7. С. 106–107.</p>
<p>Стандарти</p>	<p>ДСТУ ISO 9001: 2001. Системи управління якістю. Чинний від 27.06.2001. Київ, 2001. 24 с.</p> <p>СОУ–05.01-37-385:2006. Вода рибогосподарських підприємств. Загальні вимоги та норми. Київ, 2006. 15 с.</p>
<p>Патенти</p>	<p>Пат. КМ 98077 Україна. Спосіб одержання йодиду цезію або йодиду натрію для вирощування монокристалів. Опубл. 10.04.2015.</p>
<p>Авторські свідоцтва</p>	<p>А. с. 1810306 СССР, МКИ5 С 02 F 1/469. Способ деминерализации водных расворов / В.Д. Гребенюк, Н.П. Стрижак, В.В. Гончарук, А.О. Самсонов-Тодоров, А.В. Гречко. № 4934753; заявл. 08.05.91; опубл. 23.04.93, Бюл. № 15.</p>
<p>Дисертації, автореферати</p>	<p>Романчук Л.Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських</p>

дисертацій	<p>територій Полісся України: дис. ... д-ра с.-г. наук: 03.00.16 / Житомир. нац. агрокол. ун-т. Житомир, 2011. 392 с.</p> <p>Романчук Л.Д. Оцінка джерел надходження радіонуклідів до організму мешканців сільських територій Полісся України: автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук. Житомир, 2011. 40 с.</p>
Препринти	<p>Панасюк М.І., Скорбун А.Д., Сплошной Б.М. Про точність визначення активності твердих радіоактивних відходів гамма-методами. Чорнобиль: Ін-т пробл. безпеки АЕС НАН України, 2006. 7 с. (Препринт. НАН України, Ін-т пробл. безпеки АЕС; 06-1).</p>
Архівні документи	<p><u>Центральний державний історичний архів України, м. Київ</u></p> <p>64. Ведомости о количестве уроков, пропущенных преподавателями Винницкого, Черниговского, Полтавского и Глуховского учительских институтов (1916). – Ф. 707, оп. 229 (1916), спр. 298, 35 арк.</p> <p>65. Ведомость о количестве учащихся в Киевском учительском институте (1912). – Ф. 707, оп. 256 (1912), спр. 155, ч. I, 352 арк.</p> <p>66. Дело об открытии в Полтаве учительского института (1914). – Ф. 707, оп. 229 (1914), спр. 268, 227 арк.</p> <p><u>Державний архів м. Києва</u></p> <p>67. Книга с протоколами педагогического совета на 1919 г. (1919). – Ф. 175, оп. 1, спр. 366, 72 арк.</p> <p>68. Копии циркуляров Министерства народного просвещения и циркулярные распоряжения попечителя Киевского учебного округа (1916). – Ф. 175, оп. 1, спр. 175, 259 арк.</p> <p>69. Об организации двухгодичных педагогических курсов для учащихся городских и высших начальных училищ. А) Программы; б) Списки учеников и проч. (1914). – Ф. 175, оп. 1, спр. 148, 127 арк.</p>

3.8. Розміщення додатків

Додатки оформлюють як продовження магістерської роботи на наступних її сторінках.

Якщо додатки оформлюють на наступних сторінках магістерської роботи, кожний такий додаток повинен починатися з нової сторінки. Додаток повинен мати заголовок, надрукований угорі малими літерами з першої великої симетрично відносно тексту сторінки. Посередині рядка над заголовком малими літерами з першої великої друкується слово “Додаток” і велика літера, що позначає додаток.

Додатки слід позначати послідовно великими літерами української абетки, за винятком літер Г, Є, І, ї, Й, О, Ч, Ђ, наприклад, додаток А, додаток Б і т.д. Один додаток позначається як додаток А.

Текст кожного додатка за необхідності може бути поділений на розділи й підрозділи, які нумерують у межах кожного додатка. У цьому разі перед кожним номером ставлять позначення додатка (літеру) і крапку, наприклад, А.2 — другий розділ додатка А; В.3.1 — перший підрозділ третього розділу додатка В.

Зразок

Додаток Б

**Положення про учительські інститути
від 31 травня 1872 р.**

І. Общие положения.

1. Учительские институты учреждаются с целью приготовления учителей для городских училищ.

2. Учительские институты суть заведения закрытая. Министерству народного просвещения предоставляется однако право разрешать начальству институтов прием в оные, при имеющейся к тому возможности и надобности, и приходящих воспитанников....

Ілюстрації, таблиці та формули, розміщені в додатках, нумерують у межах кожного додатка, наприклад: рис. Д.1.2—другий рисунок першого розділу додатка Д; формула (А.1) — перша формула додатка А.

ІV. ПІДГОТОВКА, ПОРЯДОК ТА ПРОЦЕДУРА ПРИЛЮДНОГО ЗАХИСТУ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

4.1. Підготовка до захисту магістерської роботи

Студентам для виконання магістерського дослідження призначаються наукові керівники. Керівництво написанням магістерських робіт доручається компетентним викладачам у галузі 01 Освіта/Педагогіка і таким, які мають науковий ступінь і/або вчене звання професора чи доцента.

Магістрант повинен до кінця жовтня поточного навчального року затвердити на кафедрі тему магістерської роботи, визначитись з обранням наукового керівника і ознайомитись з Положенням «Про академічну доброчесність у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова», ухваленого Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (далі - Університету) 27 грудня 2018 року.

Кафедра педагогіки і психології вищої школи як випускова зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки («Педагогіка вищої школи», «Андрагогіка. Освіта дорослих», «Педагогічне дорадництво») здійснює контроль за написанням магістерських робіт. З цією метою не менше 2-3 разів на семестр скликається засідання кафедри, на якому магістранти звітуються про хід написання робіт. У ході засідання відбувається корегування, уточнення теми, структури, наукового апарату тощо магістерської роботи, контролюється хід її написання.

Виконана магістерська робота у першому варіанті подається науковому керівнику не пізніше 1 березня поточного навчального року.

За 1 – 1,5 місяці до призначеної дати захисту магістерських робіт на кафедрі відбувається процедура попереднього захисту. На відповідному засіданні кафедри магістрант уперше здійснює прилюдний комплексний виклад основних положень роботи, звертає увагу на досягнуті наукові результати, наукову новизну, відповідає на запитання й зауваження членів кафедри, обґрунтовує свою позицію з того чи іншого питання магістерського дослідження.

За наслідками детального обговорення магістерської роботи кафедра рекомендує/не рекомендує роботу до перевірки на наявність плагіату в тексті магістерської роботи.

Студент має написати заяву-дозвіл щодо перевірки роботи у Антиплагіатній системі. Без такої заяви магістерська робота не буде подана на перевірку, а отже, магістрант буде позбавлений права допуску до захисту роботи.

Зразок заяви-дозволу студента перед перевіркою на плагіат

Завідувачу кафедри педагогіки і психології
вищої школи
НПУ імені М.П.Драгоманова
проф. Дем'яненко Н.М.
здобувача вищої освіти

(назва факультету)

(повна назва академічної групи)

(П.І.Б. здобувача вищої освіти)

Заява

З правилами чинного Положення «Про академічну доброчесність у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова», ухваленого Вченою радою НПУ імені М.П.Драгоманова (далі - Університету) 27 грудня 2018 року, згідно з яким виявлення академічного плагіату в магістерській роботі є підставою для відмови в допуску роботи до захисту та застосування заходів дисциплінарної та академічної відповідальності, ознайомлений(а). При написанні магістерської роботи мною не порушувались принципи академічної доброчесності.

Про використання Системи виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK (далі – Антиплагіатної Системи) в роботах здобувачів вищої освіти ознайомлений(а) та надаю свою згоду на обробку та збереження Університетом моєї роботи в Базі даних Університету. Також надаю Університету право на передачу моєї роботи для обробки та збереження в Антиплагіатній Системі та використання роботи для виявлення академічного плагіату в інших роботах, які завантажувалися/завантажуються для перевірки Антиплагіатною Системою та користувачами, які мають доступ до Антиплагіатної Системи, виключно в обмежених шлях для виявлення академічного плагіату в текстах робіт.

Магістерська робота « _____ » для перевірки надається мною Університету в друкованому та електронному варіанті. Електронна версія моєї роботи збігається (ідентична) з друкованою.

Дата

Підпис

Якщо студент не з'явився на попередній захист магістерської роботи без поважних причин, кафедра має право не допустити його до захисту як такого, що не виконує навчальний план.

За результатами перевірки магістерської роботи на наявність у ній плагіату студенту надається довідка встановленого зразка.

***Зразок довідки щодо перевірки магістерської роботи
на наявність плагіату***

**Довідка
про результати антиплагіатної перевірки магістерської роботи**

Комісією з академічної етики факультету менеджменту освіти та науки НПУ імені М.П. Драгоманова здійснено перевірку магістерської роботи «_____» студента (ки) _____, групи _____ щодо дотримання норм академічної етики.

За результатами аналізу роботи та аналізу звіту подібності, який було згенеровано системою виявлення збігів/ідентичності/схожості компанії UNICHECK, комісія дійшла до наступного висновку (вибрати один з варіантів):

- 1) Комісією не виявлено академічного плагіату. Дана магістерська робота може бути допущена до захисту на засіданні АК.
- 2) Комісією виявлено академічний плагіат (обґрунтування факту академічного плагіату додається). Дана магістерська робота не може бути допущена до захисту на засіданні АК.
- 3) Інше _____

Голова комісії

Секретар комісії

Після проходження перевірки на наявність плагіату, всі роботи розміщуються у репозитарії Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.

За результатами попереднього захисту магістерської роботи та перевірки на наявність плагіату у змісті роботи кафедра ухвалює рішення про допуск магістерської роботи до захисту.

Магістрант зобов'язується:

- вчасно і систематично з'являтися на консультації до наукового керівника;
- до кінця жовтня місяця поточного навчального року затвердити на засіданні кафедри педагогіки і психології вищої школи тему магістерської роботи і визначитись з обранням наукового керівника;
- звітуватись на засіданнях кафедри педагогіки і психології вищої школи про хід написання магістерської роботи;
- самостійно під керівництвом наукового керівника здійснювати магістерське дослідження;
- підготувати і подати до друку у науковий часопис «Історико-педагогічні студії» статтю за темою магістерської роботи;
- брати участь у засіданнях постійно діючого наукового семінару «Освітньо-виховні системи: реконструкція і перспективи», Історико-педагогічної Асоціації НПУ імені М.П. Драгоманова, Морозівських педагогічних читаннях та інших науково-комунікативних заходах;
- за два тижні до визначеної дати захисту магістерської подати на кафедру педагогіки і психології вищої школи готову роботу, відповідно оформлену, з відгуком наукового керівника та зовнішньою рецензією.

До магістерської роботи додаються письмовий відгук наукового керівника та рецензія одного з провідних учених інших закладів вищої освіти чи наукових установ.

Відгук наукового керівника пишеться в довільній формі. У відгуку керівник обов'язково визначає рівень підготовки магістранта до виконання наукових досліджень; вміння працювати з літературою й знаходити рішення наукових та практичних проблем, характеризує ступінь оволодіння сучасними методами дослідження й вміння втілювати в практику навчання теоретично обґрунтовані нові наукові ідеї та вміння логічно, послідовно, аргументовано викладати матеріал та робити висновки. Науковий керівник визначає також відповідність магістерської роботи всім вимогам, які висуваються до наукових досліджень такого типу. Науковий керівник має чітко висловити свою думку щодо рекомендації магістерської роботи до захисту.

У рецензії на магістерську роботу визначається актуальність обраної теми, ступінь новизни та методика дослідження, практичне значення роботи, аргументовано характеризуються її позитивні сторони та недоліки. Рецензент повинен оцінити роботу за національною чотирибальною шкалою: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» та в системі ECTS.

Умови допуску студента до захисту магістерської роботи:

- присутність магістранта на всіх засіданнях кафедри педагогіки і психології вищої школи присвячених звітуванню про хід написання магістерської роботи;
- вчасно затверджена тема магістерської роботи та обрано наукового керівника;
- участь у засіданнях постійно діючого науково-методичного семінару «Освітньо-

- виховні системи: реконструкція і перспективи», Історико-педагогічної Асоціації НПУ імені М.П. Драгоманова;
- підготовка до друку у науковий часопис «Історико-педагогічні студії» наукової статті за темою дослідження;
 - успішний попередній захист;
 - відсутність плагіату у змісті магістерської роботи, що підтверджено відповідною довідкою;
 - наявність рукопису, анотацій, відгука наукового керівника і зовнішньої рецензії на магістерську роботу.

Отже, студент зобов'язаний за два тижні до дня захисту магістерської подати на кафедру педагогіки і психології вищої школи готову роботу з відгуком наукового керівника і зовнішньою рецензією. Магістрант може подати й інші матеріали, які характеризують його наукову роботу: наукові статті, тези доповідей за темою дослідження тощо.

До захисту магістерської роботи студент готує доповідь (до 10 хв.). У ній мають бути висвітлені такі питання магістерської роботи, як:

- обґрунтування актуальності теми дослідження;
- ступінь розробленості проблеми у науковій літературі;
- науковий апарат дослідження;
- методи дослідження;
- результати дослідження;
- основні висновки та рекомендації щодо впровадження результатів дослідження.

У доповіді магістранта повинні міститися також і відповіді на зауваження наукового керівника і рецензента.

Доповідь може супроводжуватись ілюстраціями, таблицями, графіками, презентаціями тощо.

Загальні висновки та практичні рекомендації магістерської роботи мають бути всебічно обгрунтовані й не повторювати змісту її вступної частини.

4.2. Процедура захисту магістерської роботи

Захист магістерської роботи відбувається під час засідання екзаменаційної комісії щодо проведення підсумкової атестації випускників НПУ імені М.П. Драгоманова у день, визначений деканатом факультету менеджменту освіти та науки. На захисті присутні голова та члени ЕК, інші магістранти групи.

На засіданні екзаменаційної комісії, де має відбуватися захист роботи, мають бути присутні і брати участь в обговоренні наукові керівники, інші магістранти, не порушуючи порядку й процедури захисту.

Засідання екзаменаційної комісії по розгляду магістерських робіт відбувається державною мовою. Захист однієї роботи не повинен перевищувати 30 хвилин. На захисті магістрант у стислій формі викладає обгрунтування вибору теми, її актуальність, науковий апарат дослідження, практичне значення та результати дослідження. Під час захисту магістрант повинен відповісти на запитання голови та членів ЕК, на критичні зауваження рецензента.

Після відповідей магістранта на всі запитання зачитуються відгук та рецензія на магістерську роботу. Після цього можуть виступити присутні на захисті.

Студент повинен дати вичерпні відповіді на всі зауваження, висловлені під час захисту магістерської роботи.

Хід захисту фіксується в протоколі ЕК секретарем.

Оцінка обговорюється на закритому засіданні ЕК та оголошується головою комісії на відкритому засіданні в день захисту в присутності членів ЕК, академічної групи та магістранта.

При оцінюванні захисту магістерської роботи екзаменаційна комісія звертає увагу на:

- якість магістерської роботи в цілому (її творчий характер, вміння автора аналізувати теоретичний матеріал, обґрунтованість висновків);
- самостійність у розробці проблеми;
- якість оформлення магістерської роботи (стиль викладу, грамотність, використані джерела, ілюстративний матеріал);
- рівень виступу магістранта (чіткість у формулюванні актуальності, наукового апарату роботи, вміння робити правильні висновки, культура мовлення, рівень володіння науковою і спеціальною термінологією, орієнтування у змісті роботи);
- відгук наукового керівника і оцінку магістерської роботи рецензентом.

Критерії оцінювання магістерської роботи

За результатами захисту магістерської роботи виставляється оцінка відповідно до нижченаведених критеріїв.

Критерії оцінювання магістерської роботи	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS
- робота написана самостійно, зміст цілком відповідає темі, поставленій	відмінно	A

<p>меті та завданням;</p> <ul style="list-style-type: none"> - у роботі повністю вирішено наукове завдання; - правильно визначено і оформлено науковий апарат дослідження; - зроблено глибокий і всебічний аналіз наукових джерел; - робота має наукову новизну; - авторські висновки здійснено на високому рівні наукового узагальнення; - якісно підготовлені практичні рекомендації; - робота оформлена з дотриманням усіх вимог, без граматичних, орфографічних і стилістичних помилок; - робота подана до захисту вчасно (з дотриманням установлених вимог); - студент своєчасно звітувався про хід написання магістерської роботи і успішно пройшов попередній захист і перевірку на плагіат; - за темою магістерської роботи підготовлено і подано до друку статтю; - магістрант брав участь у наукових конференціях, семінарах тощо; - рецензент оцінив роботу на «відмінно» (А); - захист роботи відбувся на «відмінно». 		
<ul style="list-style-type: none"> - робота написана самостійно, зміст відповідає темі, завдання виконані і мета досягнута; - правильно визначено і оформлено науковий апарат дослідження; - зроблено глибокий аналіз наукових джерел; - робота має наукову новизну; - авторські висновки зроблено на недостатньо високому рівні узагальнення; - якісно підготовлені практичні рекомендації; 	добре	В

<ul style="list-style-type: none"> - робота оформлена з дотриманням усіх вимог і написана грамотно; - робота подана до захисту вчасно (з дотриманням установлених вимог); - студент своєчасно звітувався про хід написання магістерської і успішно пройшов попередній захист і перевірку на плагіат; - за темою магістерської роботи підготовлено і подано до друку статтю; - магістрант брав участь у наукових конференціях, семінарах; - рецензент оцінив роботу на «добре» (B); - захист роботи відбувся на «добре». 		
<ul style="list-style-type: none"> - робота виконана самостійно, зміст відповідає темі, завдання виконані і мета досягнута; - правильно визначено і оформлено науковий апарат дослідження; - авторські висновки зроблено на недостатньо високому рівні узагальнення; - робота має наукову новизну; - в оформленні роботи є окремі недоліки; - якісно підготовлені практичні рекомендації; - робота подана до захисту вчасно (з дотриманням установлених вимог); - студент своєчасно звітувався про хід написання магістерської і успішно пройшов попередній захист і перевірку на плагіат; - за темою магістерської роботи підготовлено і подано до друку статтю; - магістрант брав участь у наукових конференціях, семінарах; - рецензент оцінив роботу на «добре» (C); - захист роботи відбувся на «добре». 	добре	C
<ul style="list-style-type: none"> - робота написана самостійно, тему 	задовільно	D

<p>розкрито недостатньо, завдання виконані не повністю, що позначилось на повноті досягнення мети;</p> <ul style="list-style-type: none"> - аналіз наукових джерел не повною мірою відбиває сучасний стан наукової розробки досліджуваної проблеми; - робота не має наукової новизни; - авторські висновки зроблено на недостатньо високому рівні узагальнення; - в оформленні роботи є недоліки; недостатня кількість бібліографічних джерел; - робота подана до захисту невчасно (з порушенням установлених вимог); - студент невчасно звітувався про хід написання магістерської, пройшов попередній захист і перевірку на плагіат; - за темою магістерської роботи не підготовлено і не подано до друку статтю; - магістрант не брав участь у наукових конференціях, семінарах; - рецензент оцінив роботу на «задовільно» (D); - захист роботи відбувся на «задовільно». 		
<ul style="list-style-type: none"> - робота написана в основному самостійно, тему розкрито недостатньо, завдання виконані не повністю, що позначилось на повноті досягнення мети; - аналіз наукових джерел не повною мірою відбиває сучасний стан наукової розробки досліджуваної проблеми; застаріла і недостатня бібліографія; - авторські висновки зроблено на невисокому рівні узагальнення; - практичні рекомендації відсутні або не відповідають змісту роботи; - відсутня наукова новизна отриманих 	задовільно	E

<p>результатів роботи;</p> <ul style="list-style-type: none"> - в оформленні роботи є недоліки; - робота подана до захисту невчасно (з порушенням установлених вимог); - студент невчасно звітувався про хід написання магістерської, пройшов попередній захист і перевірку на плагіат; - за темою магістерської роботи не підготовлено і не подано до друку статтю; - магістрант не брав участь у наукових конференціях, семінарах; - рецензент оцінив роботу на «задовільно» (E); - захист роботи відбувся на «задовільно». 		
<ul style="list-style-type: none"> - робота списана (містить високий відсоток текстових збігів/ідентичності/схожості) або зміст не розкритий; студент не вміє користуватись науковим апаратом; - робота оформлена без дотримання відповідних вимог; велика кількість граматичних, орфографічних і мовних (під час захисту) помилок; - робота подана до захисту після встановленого терміну; - за темою роботи не підготовлено до друку статті, не відбувалося жодного виступу на наукових конференціях, семінарах; - рецензент оцінив роботу на «незадовільно» (FX). 	незадовільно	FX
<ul style="list-style-type: none"> - робота не виконана. 	незадовільно	F

V. ПІДГОТОВКА І ПУБЛІКАЦІЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ ЗА ТЕМОЮ МАГІСТЕРСЬКОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Основні результати і положення магістерського дослідження можуть бути оприлюдненими не лише під час захисту роботи на засіданні екзаменаційної комісії щодо проведення підсумкової атестації випускників НПУ імені М.П. Драгоманова, а й в процесі її виконання. Оприлюднити результати свого дослідження – це зробити даний матеріал надбанням фахівців, які використовують інформацію у своїй науковій або практичній діяльності. Кінцевим результатом будь-якого дослідження є широке використання його положень у певній галузі науки чи практики. Результати наукових досліджень узагальнюються з метою їх перетворення в інформаційне джерело. Формою узагальнення може бути усний виклад результатів дослідження або письмове їх оформлення.

Однією із форм письмового оформлення результатів наукового дослідження є наукова стаття. **Наукова стаття** – один із основних видів публікацій. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання за темою магістерської роботи, фіксує науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців.

Наукова стаття має містити такі **необхідні структурні елементи**:

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми і на які спирається автор.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Під час написання і оформлення наукової статті слід дотримуватися певних правил: назва статті стисло відбиває її головну ідею, думку; слід уникати стилю наукового звіту чи науково-популярної статті; недоцільно ставити риторичні запитання; мають переважати розповідні речення; не слід перевантажувати текст цифрами при переліках тих чи інших думок, положень; перелік елементів, позицій слід починати з нового рядка, відокремлюючи їх одне від одного крапкою з комою; у тексті прийнятним є використання різних видів переліку: спочатку, на початку, спершу, потім, далі, нарешті; по-перше, по-друге, по-третє; на першому етапі, на другому етапі та ін.; цитати в статті використовуються дуже рідко; необхідно зазначити основну ідею, а після неї в дужках указати прізвище автора, який уперше її висловив; усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний обсяг статті присвячується викладу власних думок; для підтвердження достовірності своїх висновків і рекомендацій не слід наводити висловлювання інших учених, оскільки це свідчить, що ідея дослідника не нова, була відома раніше і не підлягає сумніву; стаття має завершуватися конкретними висновками і рекомендаціями.

Крім цього, до статті обов'язково додається бібліографічний список цитованої літератури, в якому вміщені бібліографічні описи тих джерел і літератури, на які є посилання у тексті статті: список джерел згідно з ДСТУ 8302:2015 та список джерел у транслітерованому поданні (References).

Для опису в переліку літератури україномовних і російськомовних статей із журналів рекомендується такий варіант структури бібліографічних посилань у References:

- ПІБ авторів (транслітерація);
- назва статті у варіанті, що транслітерується, і переклад назви статті англійською мовою в квадратних дужках [];
- назва джерела (транслітерація) і переклад назви джерела англійською мовою в квадратних дужках [];
- вихідні дані з позначеннями англійською мовою або лише цифрові (останнє - залежно від вживаного стандарту опису);
- джерела англійською мовою не транслітеруються.

Список літератури (References) подається повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наведений мовою оригіналу відповідно до вимог ДАК України, незалежно від наявності у ньому англійськомовних джерел. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються в списку, який готується в романському алфавіті.

Для перекладу прізвищ авторів, назв статей, книжок, видавництв і т. ін. необхідно користуватися он-лайн-конвертерами (Он-лайн-конвертер з української мови для транслітерації: <http://translit.kh.ua/>. Он-лайн-конвертер з російської мови для транслітерації: <http://www.translit.net>). Ці ресурси пропонують найпоширеніші варіанти транслітерації для української та російської мов. Такий підхід дає можливість уніфікувати дані для міжнародних баз даних.

Обов'язковим елементом статті є анотації з переліком ключових слів українською й англійською мовами. У свою чергу, анотація – це стисла узагальнена характеристика статті, яка розкриває ідейну спрямованість, зміст, структуру та інші особливості твору. Анотація

(реферат, авторське резюме) англійською мовою в україномовному (російськомовному) виданні є для іноземних учених і фахівців основним і, як правило, єдиним джерелом інформації про зміст статті і викладені у ній результати досліджень. Одним з основних варіантів анотації є коротке повторення в ній структури статті, що включає вступ, цілі і завдання, методи, результати, висновки (в явному або в неявному вигляді). Анотація не повинна містити посилань на літературу й аббревіатури. Обсяг анотації – 200 – 250 слів. Кількість ключових слів має бути не меншою п'яти слів/словосполучень.

Приклад написання наукової статті

УДК 378(09)

ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ А.Д. БОНДАРЯ²

ISSUES RELATED TO DIDACTICS OF HIGH SCHOOL AS A PART OF SCIENTIFIC HERITAGE OF BONDAR A.D.

Кравченко І.М.

Анотація. У статті проаналізовано науково-педагогічні погляди А.Д. Бондаря (1913 – 1983) з проблем дидактики вищої школи, розкрито внесок ученого у розвиток даної галузі наук. З'ясовано, що А.Д. Бондар основну увагу приділяв обґрунтуванню форм організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, а саме: питанням підготовки, організації і проведення семінарських, практичних, лабораторних занять, самостійної роботи студента і практичної підготовки. Науковий інтерес ученого до проблем дидактики вищої школи був спричинений зміною місця роботи, а саме, обранням на посаду доцента кафедри педагогіки Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Найбільшою заслугою А.Д. Бондаря вважаємо узагальнення практичного досвіду роботи

² Кравченко І.М. Проблеми дидактики вищої школи у науковому доробку А.Д. Бондаря. *Інноваційна педагогіка*. 2019. № 18.

окремих викладачів і колективів закладів вищої освіти з організації і проведення різних організаційних форм навчання. На основі вивчення передового педагогічного досвіду він узагальнив типи семінарських занять, розробив їх структуру і методику проведення. Дослідивши досвід діяльності ЗВО, науковець дійшов висновку, що існує декілька основних методів проведення лабораторних і практичних робіт — фронтальний метод, метод практикуму і метод проведення робіт циклами (тематичний практикум). Важливого значення А.Д. Бондар надавав і практичній підготовці студентів, зокрема, ним обгрунтовано місце педагогічної практики в системі підготовки студента до роботи в школі; особливості різних видів практик; підготовку студентів до практики, планування її керівниками; підготовку студентів до практики в процесі вивчення педагогіки. Провідна роль, на думку А.Д. Бондаря, у підготовці до професійної діяльності майбутнього вчителя належить педагогіці, під час вивчення якої студенти мають оволодіти не лише теоретичними знаннями, а й здобути практичні уміння і навички. Досягнути цього можна застосовуючи на заняттях з педагогіки завдання практичного спрямування, розв'язання педагогічних задач, конкретних ситуацій з виробництва.

Ключові слова: дидактика вищої школи, науково-педагогічні погляди, А.Д. Бондар, семінарські заняття, лабораторні заняття, практичні заняття, практична підготовка, педагогічна практика.

Annotation. This article represents analysis of scientific and pedagogical views of Andriy D. Bondar related to the issues of didactics in high school, as well as describes his contribution in development of this particular branch of sciences. It is specified that Andriy D. Bondar paid a special attention to justification of the forms of education process management in higher educational institutions, in particular to the following issues: preparing for, organizing and conducting the seminars, workshops and laboratory trainings, students' self-studies and practical trainings. Scientific interest of Andriy Bondar in the issues of didactics in high school was stipulated by change of his employment, particularly by his appointment as senior lecturer of Pedagogics Department of Kyiv State University named after Taras Shevchenko. Mr. Bondar contributed most in consolidation of practical experience of the selected lecturers as well as teams of lecturers from higher educational institutions on organization and implementation of different formats of training. Based on advanced pedagogical

experience he summarized types of seminars, developed their structure and methodology. Having examined functioning of the higher educational institutions the scientist has come to a conclusion that there are several major methods of laboratory and practical courses – frontal method, practical method and cycle courses (thematic practical courses). A special attention was paid by Andriy D. Bondar to practical training of students. In particular he justified place of pedagogical practice in the system of student's preparation for work in school; peculiar features of different types of practice; planning of practice by managers; preparation of students to practice in the process of studies of pedagogical science. According to Andriy D. Bondar leading role in vocational training of future teacher is played by pedagogics. While studying pedagogics students should not only master theory but also obtain practical skills. This can be achieved through practical courses, dealing with pedagogical challenges and examining case studies.

Key words: *didactics of high school; scientific and pedagogical views; A.D. Bondar; seminars; laboratory trainings; practical courses; practical training; pedagogical practice.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне реформування вищої освіти України передбачає підвищення вимог до її якості, до якості підготовки майбутнього фахівця, зумовлює пошуки нових форм, методів, технологій навчання. Все це сприяє появі величезної кількості досліджень у галузі педагогіки вищої школи, метою якої є дослідження закономірностей розвитку, виховання і навчання студентів і розробка на цій основі шляхів удосконалення процесу підготовки висококваліфікованого спеціаліста. Науковці намагаються обґрунтувати власні інноваційні методи, технології навчання, часто нехтуючи надбаннями, що вже є. Сьогодні настав той період, коли вкрай необхідні дослідження наявного педагогічного досвіду та його узагальнення з метою теоретичного обґрунтування, збагачення педагогічної теорії і розробки загальних рекомендацій щодо його впровадження у практику діяльності ЗВО. Проте, не варто забувати, що одним із можливих шляхів оновлення освітнього процесу сучасної вищої школи та розвитку педагогіки вищої школи як науки є виявлення, узагальнення, критичне осмислення педагогічної спадщини минулого, наукових ідей, педагогічних поглядів і досвіду діяльності видатних педагогів, науковців, зокрема, й А.Д. Бондаря.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі біографічні відомості про А.Д. Бондаря містяться у працях за авторством

Л. Березівської, І. Розман, В. Мосіяшенко, О. Курок, Л. Задорожної, М. Пашко, П. Шемет, В. Шульги.

Багато вчених, зокрема, таких, як: І. Маловічко, І. Лебідь, Н. Султанова, С. Дітковська, О. Дутко, О. Венгловська та ін. у своїх дослідженнях використовують монографію А.Д. Бондаря «Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917 – 1967)» як джерельну базу.

Досить побічно окремі погляди А.Д. Бондаря щодо трудового, морального виховання, організації шкіл-інтернатів розглядають Л. Гребінь, Н. Ключко, Т. Шинкар, Т. Курило, Ю. Чопик, І. Стражнікова, Н. Султанова, Г. Ковальчук, щодо форм навчання у вищій школі – В. Петренко, О. Гурська та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз науково-педагогічної літератури дозволяє стверджувати про відсутність цілісного дослідження науково-педагогічних поглядів А.Д. Бондаря, зокрема, з проблем дидактики вищої школи.

Метою статті є виявлення і узагальнення науково-педагогічних поглядів А.Д. Бондаря з проблем дидактики вищої школи, розкриття внеску вченого у розвиток даної галузі.

Виклад основного матеріалу. Андрій Данилович Бондар (1913 – 1983) – видатний вітчизняний педагог, науковець, управлінець, історик освіти, фахівець у галузі педагогіки вищої школи.

Професійну діяльність розпочав у 1935 р. на посаді вчителя математики і фізики. Потім обіймав посади інспектора шкіл (1945 – 1947), директора школи (1947 – 1954), директора Центрального інституту підвищення кваліфікації керівних працівників народної освіти УРСР (1954 – 1956), старшого наукового співробітника, заступника директора й завідувача відділу шкіл-інтернатів Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (1956 – 1963) [1, с. 447]. Досліджував питання навчання і виховання дітей в школах-інтернатах, групах подовженого дня, організації внутрішньошкільного контролю, історії розвитку освіти в Українській РСР. Основні його погляди на ці проблеми були висвітлені у таких працях, як: «Організація внутрішшкільного контролю» (К., 1958), «Навчально-виховна робота в школах-інтернатах» (у співавторстві з С.С. Коваленком) (К., 1959), «Школа майбутнього» (К., 1961), «З досвіду роботи шкіл-інтернатів Української РСР» (К., 1963, 1965), «З історії розвитку народної освіти на Україні за роки Радянської влади» (К., 1967), «Розвиток суспільного виховання в Українській РСР (1917 – 1967)» (К., 1968), «Навчально-виховна робота в школах-інтернатах і школах подовженого дня» (у

співавторстві з Б.С. Кобзарем) (К., 1969, 1985), «Вихователь групи продовженого дня» (К., 1980) та ін.

Аналіз зазначених праць дозволяє стверджувати, що А.Д. Бондар процеси навчання і виховання вважав єдиним цілісним процесом, провідна роль в організації і реалізації якого належить собистості вихователя, адже, на його переконання, вихователь – це «інженер людських душ» [2, с. 7], завданням якого є «створити дружний і працездатний колектив, який жив би за принципом «один за всіх, усі за одного» [2, с. 7]. Саме тому науковець висував досить високі вимоги до вихователя, як особистісного, так і професійного характеру. Важливою передумовою успішної, ефективної роботи вихователя Андрій Данилович вважав його глибоку психолого-педагогічну і методичну підготовку [2, с. 8] (знання вікових особливостей учнів та методик навчально-виховної роботи з учнями певної вікової категорії), а також уміння правильно організувати і планувати власну роботу [2, с. 9].

У своїх працях А.Д. Бондар особливого значення надавав питанням морального, трудового, фізичного і естетичного виховання учнів. Розумове виховання відносив до трудового виховання, як його складову. Важливого значення у вихованні підростаючого покоління А.Д. Бондар надавав зв'язкам вихователів, педагогів з батьками учнів і громадськістю. Вчений хотів бачити майбутнього вчителя не просто як педагога, а педагога-андрагога, саме тому він навчав майбутніх учителів, вихователів прийомом педагогічної пропаганди, як можливій формі виховання дорослих.

З вересня 1963 р. А.Д. Бондар починає працювати на посаді доцента кафедри педагогіки Київського державного університету імені Тараса Шевченка, а з 1970 р. — на посаді професора. За час роботи в університеті він розробив і читав нормативний курс лекцій з педагогіки, педагогіки вищої школи і спецкурс «Навчально-виховна робота в школах-інтернатах і школах продовженого дня». Учений керував також усіма видами педагогічної практики, дипломними й курсовими роботами студентів, науковими роботами аспірантів [1, с. 448]. Саме ця обставина і сприяла тому, що А.Д. Бондар починає досліджувати питання педагогіки вищої школи, а саме: місце, типи, структуру, планування, підготовку і методику проведення семінарських занять, лабораторних і практичних робіт, особливості організації практичної підготовки майбутнього вчителя, виховання студентів. Основними працями А.Д. Бондаря з проблем дидактики вищої школи стали: «Організація педагогічної практики студентів» (К., 1969), «Дидактика вищої школи (курс лекцій)» (за ред. А.Д. Бондаря)

(К., 1970), «Педагогічна практика студентів» (у співавторстві) (К., 1972), «Семинарські заняття у вищій школі» (К., 1974), «Лабораторні і практичні роботи у вищій школі» (у співавторстві з Л.А. Ранською) (К., 1977).

А.Д. Бондар переймався проблемою вдосконалення змісту освіти у вищій школі, раціонального співвідношення між такими формами навчання як лекція, семінарські, лабораторні і практичні заняття і самостійна робота студента. Проблема співвідношення обсягів аудиторної і самостійної роботи студентів є актуальною і сьогодні.

Вдосконалюючи зміст освіти у вищій школі, А.Д. Бондар указував на необхідність творчого врахування досвіду минулого і використання всього того, що є надбанням вищої школи; а також «передбачення перспектив розвитку народного господарства, науки і культури на п'ять, десять, а по можливості і на більше років» [5, с. 4].

Найбільшим внеском А.Д. Бондаря у розвиток дидактики вищої школи вважаємо його спробу вивчити і узагальнити досвід роботи окремих викладачів, колективів кафедр, ЗВО і на основі цього збагатити педагогічну теорію, розробити теоретичне підґрунтя організаційних форм навчання.

Важливого значення у підготовці фахівців надавав семінарським заняттям, основну перевагу яких убачав у необхідності систематичної самостійної роботи студентів над навчальним матеріалом, що активізує педагогічний проце, робить його більш ефективним [5, с. 6].

А.Д. Бондар визначив основні завданнями семінарських занять у вищій школі: поєднання лекцій з самостійною роботою студентів, теоретичної підготовки з практичною; навчити студентів творчо опрацьовувати навчально-методичну літературу, реферувати її; готувати доповіді, виступи і повідомлення з окремих питань; прищепити студентам уміння і навички розумової праці; сприяти розвитку у студентів інтересу до науково-дослідної роботи в галузі певної науки, залученню їх до досліджень, які веде кафедра, до наукової роботи студентських гуртків і товариств; систематично контролювати роботу студентів і перевіряти їх знання, уміння і навички з окремих тем і розділів програми [5, с. 7].

Визначаючи види семінарських занять залежно від ролі, яку відіграють вони в навчально-виховній роботі вищої школи, і завдань, що ставляться перед ними, А.Д. Бондар повністю спирався на класифікацію С.І. Зінов'єва, а саме: семінари, що мають на меті поглиблене вивчення певного систематичного курсу і тематично

пов'язані з ним; семінари, що передбачають ґрунтовне опрацювання окремих найбільш важливих і типових методологічно тем курсу або навіть однієї теми; семінари (спецсемінари) дослідницького характеру, що не залежать своєю тематикою від лекцій і передбачають поглиблену розробку окремих проблем науки [5, с. 7].

Андрій Данилович вважав, що семінарські заняття з педагогіки можуть належати виключно до семінарів другого виду, оскільки у педагогічних ЗВО семінарські заняття з педагогіки проводять лише під час вивчення окремих тем, таких як «Розвиток особистості і виховання», «Процес навчання», «Форми організації навчальної роботи», «Формування і виховання учнівського колективу» та ін. [5, с. 10].

На основі вивчення передового педагогічного досвіду А.Д. Бондар узагальнив типи семінарських занять, розробив їх структуру і методику проведення. Зокрема, стверджував, що найбільш поширеними є такі типи: семінар-диспут, коментоване читання творів, розв'язування задач, виконання вправ, практичних і контрольних робіт, семінар-екскурсія, семінар на виробництві [5, с. 13].

Досить ґрунтовно Андрій Данилович підійшов і до планування семінарських занять. Зокрема, ним розроблено план, за яким має організувати свою попередню підготовку до заняття викладач. До цього плану викладач має заносити не лише, дату, час, тему, мету, питання семінару, але й прізвища студентів, яких планується опитати, зміст вступного і заключного слова, рекомендації студентам щодо подальшого вивчення теми [5, с. 29].

А.Д. Бондар стверджував, що якість проведення семінарських занять залежить від старанної підготовки до них як викладача, так і студентів [5, с. 29], що краще було б, якби лекції і семінари проводив один викладач [5, с. 31], а також радив перед семінаром проводити консультації [5, с. 31], вести систематичний облік відвідування студентами занять, їхніх виступів і участі в обговоренні питань семінару, широко використовувати диспути, обов'язково переглядати конспекти і тексти виступів, коментувати виступи і оцінювати знання студентів [5, с. 76].

Отже, під час проведення семінарських занять мають застосовуватись активні методи навчання; і студент, і викладач мають бути активними, рівноправними учасниками освітнього процесу, проте керівна роль залишається за викладачем як організатором освітнього процесу, який зобов'язаний і уміло організувати підготовку студента до заняття, зокрема, за допомоги консультування, навчити студента самостійної навчально-пізнавальної діяльності.

А.Д. Бондар торкається й розкриття важливих питань організації і методики проведення лабораторних і практичних робіт у вищій школі. Зокрема, у праці «Лабораторні і практичні роботи у вищій школі» (у співавторстві з Л.А. Ранською) висвітлює місце лабораторних і практичних робіт у навчальному процесі ЗВО, планування й підготовку до проведення занять, організацію й методику їх проведення, акцентує увагу на особливостях проведення цих робіт на вечірньому і заочному відділеннях [4, с. 2].

Андрій Данилович вважає, що саме практичні і лабораторні роботи дозволяють у закладі вищої освіти реалізувати провідний принцип навчання — принцип зв'язку теорії з практикою [4, с. 7]; допомагають студентам творчо використати на практиці теоретичні знання, здобуті на лекціях та в процесі самостійної роботи. На його думку, ця форма занять активізує пізнавальну діяльність студентів, дає їм можливість виявити ініціативу і винахідливість, міцніше засвоїти програмний матеріал; дає можливість студентам ознайомитись з найновішими приладами, обладнанням і матеріалами, з постановкою експерименту в лабораторних чи виробничих умовах; допомагає викладачам залучати студентів до дослідницької роботи, сприяє розвитку у них мислення, винахідливості, раціоналізаторства [4, с. 8].

Аналізуючи лабораторні і практичні роботи А.Д. Бондар звернув увагу на те, що дехто не розрізняє ці форми і вживає ці поняття як синоніми. Проте, науковець стверджує, що між лабораторними і практичними роботами є різниця, яка полягає у наступному: «Лабораторні роботи виконуються студентами за спеціальною програмою у відповідних рамках, що визначаються письмовою інструкцією. Лабораторна робота — це така активна форма самостійної роботи студентів, в якій їхня діяльність виявляється у поєднанні розумових і фізичних (моторних) дій, спрямованих на активне застосування здобутих знань, умінь і навичок на практиці в межах заданої програми (інструкції), відповідного обладнання і місця проведення. При виконанні лабораторних робіт відбувається формування відповідних умінь і навичок роботи з вимірювальною апаратурою, розрахунку окремих вузлів і процесів, формуванню окремих технологічних умінь і навичок, потрібних спеціалісту в сфері виробництва. Практичні роботи являють собою комплексні технічні чи дослідницькі завдання, зв'язані, як правило, з створенням нескладної вимірювальної апаратури, наочних посібників і моделей, що потім використовуються в навчальному процесі, з практичним вирішенням здобутих знань, умінь і навичок. Практичні роботи можуть проводитись у різних умовах — кабінеті, лабораторії, в майстерні, на

місцевості (з історії, при розкопці стародавніх селищ, з географії, геології, ботаніки та ін.). Пізнавальна діяльність студентів при виконанні практичних робіт відрізняється від аналогічної діяльності при виконанні лабораторних робіт. Безпосередньою метою практичних робіт, крім пізнавальної, є вирішення конкретних практичних задач з використанням набутих знань, умінь і навичок. У цьому їхня основна відмінність від лабораторних робіт. Практичні роботи, так само як і лабораторні, удосконалюють практичні уміння і навички, але при виконанні останніх важливий кінцевий результат дослідження, застосування набутих умінь на практиці. При виконанні практичних робіт діяльність студентів носить максимально самостійний характер, вона пов'язана з елементами творчості і раціоналізації. Практична робота відкриває максимум простору для самостійності при виборі засобів її виконання і є ширшою, ніж лабораторна, по колу питань, що вирішуються» [4, с. 8-9].

Таким чином, основними критеріями різниці між лабораторною і практичною роботою є використання чи невикористання певної вимірювальної апаратури, місце проведення, коло завдань, що мають бути вирішені, а також міра самостійності студентів у виконанні завдань.

Завдання викладачів вищої школи, на думку вченого, полягає в тому, щоб уміло вибрати необхідну форму організації навчальної роботи з студентами і раціонально використати її в процесі навчання. Лабораторні і практичні роботи проводяться у вищій школі як складова і невід'ємна частина багатопланового педагогічного процесу [4, с. 10].

А.Д. Бондарем було визначено основні завдання лабораторних і практичних робіт як форм навчання у вищій школі. Першим завданням є поєднання в єдине ціле лекційної форми занять з систематичною самостійною роботою студентів. Науковець зауважує, що при підготовці до заняття студенту слід прочитати і вивчити рекомендовану викладачем літературу, підготувати себе до роботи з певними приладами, вивчити їх будову, принципи дії, усвідомити мету роботи. Наступними завданнями визначено сприяння формуванню у студентів діалектико-матеріалістичного світогляду; виховання у студентів почуття патріотизму і любові до своєї Батьківщини. Виконання лабораторних і практичних робіт має навчити студентів творчо застосовувати теоретичні знання на практиці, працювати з устаткуванням, машинами, приладами, інструментами, матеріалами; розвивати у студентів пізнавальні і конструкторські здібності, спостережливість, увагу, витримку, уяву та інші якості; ознайомити

студентів з організацією і постановкою експериментальної роботи в лабораторних умовах, з методами наукових досліджень; викликати у студентів інтерес до науково-експериментальної діяльності і включити їх в науково-дослідну роботу, що проводиться на кафедрах, в лабораторіях тощо; систематично контролювати знання, уміння і навички студентів з окремих тем чи розділів курсу, що вивчається [4, с. 11-13]. Тобто, не зважаючи на вказану різницю між лабораторними і практичними роботами, науковець вважає, що як форми організації освітнього процесу у вищій школі вони виконують спільні завдання.

Важливого значення А.Д. Бондар надавав процесу планування лабораторних і практичних робіт. Зокрема, стверджував: «Наукова організація навчального процесу включає цілий ряд організаційних і методичних заходів, спрямованих на досягнення високої якості підготовки спеціаліста з вищою освітою. Важливим фактором наукової організації навчального процесу є раціональне планування, яке включає розробку планів і програм, розстановку педагогічних кадрів, складання розкладу занять, планування навчально-виховної роботи викладачів і самостійної роботи студентів та ін. При плануванні лабораторних і практичних робіт кафедрам необхідно виходити з кількості годин, які відведені на них в навчальних планах підготовки спеціалістів даного профілю» [4, с. 15]. Одним із основних документів планування навчального процесу у вищій школі, в тому числі лабораторних і практичних робіт, вважав розклад занять [4, с. 16].

Складаючи розклад проведення лабораторних і практичних робіт, А.Д. Бондар радив дотримуватися таких вимог: 1. Якщо лекції плануються для цілих потоків (від трьох до восьми, а інколи і більше груп в залежності від величини аудиторій і наявності викладачів), то лабораторні і практичні заняття плануються для кожної академічної групи окремо з виділенням одного чи двох викладачів (для більш ефективного проведення цих робіт). 2. Не слід планувати проведення лабораторних і практичних робіт до лекції з даної теми, тому що вони не будуть досягати своєї мети. 3. Планувати в один день слід не більше 1-ї – 2-х лабораторних (практичних) робіт. 4. Необхідно забезпечити рівномірний розподіл лабораторних і практичних робіт протягом семестру [4, с. 17].

А.Д. Бондар був переконаний, що успіх у проведенні певної лабораторної або практичної роботи багато в чому залежить від її підготовки, яка має включати: глибоке вивчення студентами теоретичного матеріалу, на основі якого проводиться робота; підготовку необхідної навчально-матеріальної бази і документації; підготовку викладачів, обслуговуючого персоналу і студентів до

роботи [4, с. 21]. Науковець визначив етапи проведення лабораторних і практичних робіт: попередня підготовка, початок роботи (допуск), виконання її, складання звіту і оцінка роботи (залік) [4, с. 22].

Проаналізував досвід організації і проведення лабораторних і практичних робіт у закладах вищої освіти, А.Д. Бондар визначив недоліки в їх проведенні: недостатнє забезпечення їх навчально-матеріальною базою, відсутність необхідних устаткування, машин, приладів і матеріалів; низький рівень підготовки до них студентів; стандартизація організаційних форм і методів проведення лабораторних і практичних робіт з різних дисциплін; відсутність при проведенні окремих робіт елементів нового, наукових шукань, творчого експерименту; неспівпадання курсу лекцій і лабораторних робіт у часі, що знижує якість їх, та ін. [4, с. 38].

Знову ж таки, дослідивши досвід діяльності ЗВО, науковець дійшов висновку, що існує декілька основних методів проведення лабораторних і практичних робіт — фронтальний метод, метод практикуму і метод проведення робіт циклами (тематичний практикум). Далі А.Д. Бондар пояснює, що той чи інший метод проведення лабораторних чи практичних робіт використовується кафедрами в залежності від наявності навчально-матеріальної бази у ЗВО і тих завдань, які вирішує даний курс в усій системі підготовки спеціалістів даного профілю. Фронтальні роботи організуються в тих випадках, коли ЗВО має достатньо обладнані лабораторії, необхідну кількість приладів, апаратури і устаткування для одночасного проведення однотипних робіт всіма студентами групи. Такий метод проведення робіт полегшує зв'язок теоретичних знань з практичними, а також підготовку до них студентів і викладачів. Метод фронтальних занять вважається найбільш вигідним, але менше практично здійснюваним, тому що потребує великої кількості приладів і лабораторій великої площі [4, с. 46].

Проте, до переваг фронтального методу проведення лабораторних (практичних) занять відносив наступне: перед всією групою ставляться одні і ті ж завдання, які вони повинні розв'язати в процесі виконання роботи; студентів легше підготувати до виконання такої роботи шляхом проведення консультацій, роз'яснюючи окремі її етапи; можна стандартизувати контроль готовності студентів до лабораторної або практичної роботи і провести його в скороченні часу; під час виконання роботи при необхідності є можливість дати допомогу не окремому студенту, а цілій групі; стандартизувати підведення підсумків роботи її викладачем [4, с. 46].

З точки зору розвитку самостійного мислення студентів і

підвищення інтересу до науки, що вивчається, найбільш ефективним методом навчання А.Д. Бондар вважає метод проведення лабораторних і практичних робіт у вигляді практикуму і пояснює це так: «При такій постановці робіт студент з більшою відповідальністю підходить до виконання завдання, швидше набуває експериментальних умінь і навичок, ніж при виконанні робіт фронтальним методом. Внаслідок того, що метод проведення лабораторних і практичних робіт у вигляді практикуму потребує меншої кількості обладнання, ніж фронтальний, і через це простіше здійснюється, він став найбільш розповсюдженим. Основним недоліком даного методу проведення лабораторних і практичних занять є значне неузгодження в часі між виконанням практичних занять і вивченням відповідних теоретичних положень на лекціях» [4, с. 48].

Отже, при організації і проведенні лабораторних і практичних робіт А.Д. Бондар особливої уваги надавав процесам ретельної попередньої підготовки, наполягав на тісному взаємозв'язку між лекціями, самостійною роботою студентів і лабораторними чи практичними роботами. Успішній організації цих занять, уважав учений, сприяє вдало складений розклад, консультації.

Важливого значення А.Д. Бондар надавав і практичній підготовці студентів. Свої погляди щодо місця педагогічної практики в системі підготовки студента до роботи в школі, щодо особливостей різних видів практик, щодо підготовки студентів до практики, планування її керівниками, щодо підготовки студентів до практики в процесі вивчення педагогіки тощо виклав у таких працях: «Організація педагогічної практики студентів» (К., 1969) та «Педагогічна практика студентів» (К., 1972).

«Невід'ємною складовою частиною підготовки студента до роботи в середній чи вищій школі – писав А.Д. Бондар – є педагогічна практика. Вона здійснюється на ґрунтовній теоретичній основі, що закладається в процесі вивчення всіх предметів теоретичного курсу, передусім таких, як педагогіка, історія педагогіки, психологія, шкільна гігієна, методика викладання предмета за фахом підготовки студента» [6, с. 6].

А.Д. Бондар вважав, що лише добре організована практика студентів у школах формує якості вчителя-вихователя, озброює студентів навичками та вміннями, необхідними для роботи в школі [6, с. 6]. А також зауважував, що педагогічну практику варто вважати фаховою, оскільки вона має своїм завданням удосконалювати професійно-педагогічні знання, вміння і навички майбутніх учителів і вихователів підростаючого покоління [6, с. 6].

Науковець радив при організації педагогічної практики дотримуватись такого порядку: на перших курсах студенти працюють з учнями молодших класів, на других курсах – з учнями середніх класів, і на третіх курсах – з учнями старших класів. На думку вченого, така поступовість в організації безвідривної педагогічної практики на різних етапах навчання студентів дасть їм можливість спостерігати за віковими особливостями учнів, а також познайомитись з особливостями позакласної і позашкільної роботи в різних класах [6, с. 11].

А.Д. Бондар вважав, що об'єктами педагогічної практики мають бути кращі міські і сільські школи, які мають хорошу навчально-матеріальну базу, високий рівень навчально-виховної роботи і де працюють досвідчені педагоги [6, с. 26].

Знову ж таки вчений підкреслює, що без ретельно продуманого планування педагогічної практики неможливі її успішна підготовка і проведення [6, с. 31].

Також Андрій Данилович звертає увагу на таку особливість, що під час педагогічної практики студент перевіряє правильність вибору свого фаху, своєї спеціальності і замислюється над своїм майбутнім шляхом у житті, що період проходження педагогічної практики є й періодом формування студента як майбутнього педагога [3, с. 52].

У підготовці студентів до роботи в школі, стверджував А.Д. Бондар, першорядна роль належить педагогіці, в процесі вивчення якої студенти мають опанувати не лише теорією навчання і виховання підростаючого покоління, але набути й практичних умінь і навичок, зокрема таких, як: уміння добирати потрібну літературу з того чи іншого питання навчально-виховної роботи школи і раціонально нею користуватися; вивчаючи окремі теми, писати реферати з актуальних питань навчання і виховання і виступати з ними на семінарських заняттях, аналізувати певні педагогічні ситуації і давати їм правильну оцінку [6, с. 174].

Вивчення педагогіки, як і інших дисциплін педагогічного циклу, на думку А.Д. Бондаря, повинно бути побудоване так, щоб зміст лекційного курсу, семінарські і практичні заняття були тісно пов'язані з практикою роботи школи, з розв'язанням важливих завдань навчання і виховання [6, с. 175].

Під час викладання студентам педагогіки Андрій Данилович радив використовувати практичні завдання, передбачити розв'язання певних педагогічних задач, взятих з практики роботи школи, обговорення конкретних ситуацій, які виникають в процесі роботи з

учнями, складання окремих документів, за якими працюють учителі, класні керівники й вихователі (плани, розклади, конспекти уроків, бесід, лекцій тощо) [6, с. 175].

А.Д. Бондар був переконаний, що вивчення педагогіки не можна зводити лише до читання і слухання лекцій, що лекційний курс слід доповнювати практичними роботами, а викладачі просто зобов'язані розробити систему практичних робіт, різноманітних за змістом і методами виконання, які б охоплювали різні розділи і теми курсу і були тісно пов'язані з практикою роботи школи [6, с. 181].

Висновки. Отже, А.Д. Бондар основну увагу приділяв обґрунтуванню форм організації освітнього процесу у закладі вищої освіти, а саме питанням підготовки, організації і проведення семінарських, практичних, лабораторних занять, самостійної роботи студента і практичної підготовки. Науковий інтерес ученого до проблем дидактики вищої школи був спричинений зміною місця роботи. Зокрема, з 1963 р. Андрій Данилович почав свою кар'єру у Київському державному університеті імені Тараса Шевченка і саме у цей період виходять його основні праці: «Організація педагогічної практики студентів» (К., 1969), «Педагогічна практика студентів» (у співавторстві) (К., 1972), «Семінарські заняття у вищій школі» (К., 1974), «Лабораторні і практичні роботи у вищій школі» (у співавторстві з Л.А. Ранською) (К., 1977) та ін.

Найбільшою заслугою А.Д. Бондаря вважаємо узагальнення практичного досвіду роботи окремих викладачів вищої школи, колективів закладів вищої освіти з організації і проведення семінарських, лабораторних, практичних занять, консультацій. На основі вивчення передового педагогічного досвіду він узагальнив типи семінарських занять, розробив їх структуру і методику проведення. Дослідивши досвід діяльності ЗВО, науковець дійшов висновку, що існує декілька основних методів проведення лабораторних і практичних робіт — фронтальний метод, метод практикуму і метод проведення робіт циклами (тематичний практикум).

Важливого значення А.Д. Бондар надавав і практичній підготовці студентів. Свої погляди щодо місця педагогічної практики в системі підготовки студента до роботи в школі; особливостей різних видів практик; підготовки студентів до практики, планування її керівниками; підготовки студентів до практики в процесі вивчення педагогіки тощо виклав у таких працях: «Організація педагогічної практики студентів» (К., 1969) та «Педагогічна практика студентів» (К., 1972). Провідна роль, на думку А.Д. Бондаря, у підготовці до професійної діяльності майбутнього вчителя належить педагогіці, під

час вивчення якої студенти мають оволодіти не лише теоретичними знаннями, а й здобути практичні уміння і навички. Досягнути цього можна застосовуючи на заняттях з педагогіки завдання практичного спрямування, розв'язання педагогічних задач, конкретних ситуацій з виробництва.

Дана стаття не охоплює всіх питань проблеми. Зокрема, подальшого вивчення потребує викладацька діяльність А.Д. Бондаря, актуалізація його педагогічних поглядів, дослідження розвитку його основних ідей у наступних працях дослідників дидактики вищої школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Березівська Л.Д. Бондар Андрій Данилович. *Українська педагогіка в персоналіях: навч. посіб.* Кн.2. Київ: Либідь, 2005. С. 447 – 451.
2. Бондар А.Д. Вихователь групи продовженого дня. Київ: Радянська школа, 1980. 74 с.
3. Бондар А.Д. Організація педагогічної практики студентів. *Посібник для студентів з педагогіки.* Київ: Видавництво Київського університету, 1969. С. 51 – 76.
4. Бондар А.Д., Ранська Л.А. Лабораторні і практичні роботи у вищій школі. Київ: Вища школа, 1977. 79 с.
5. Бондар А.Д. Семінарські заняття у вищій школі. Київ: Вища школа, 1974. 80 с.
6. Педагогічна практика студентів / за ред. А.Д. Бондаря. Київ: Вища школа, 1972. 252 с.

Магістранти спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки (ОПП «Педагогіка вищої школи», «Андрагогіка. Освіта дорослих», «Педагогічне дорадництво») мають можливість підготувати і подати до друку статтю за темою магістерської роботи у науковий часопис «Історико-педагогічні студії». «Історико-педагогічні студії» – це часопис молодих учених (студентів, магістрантів, аспірантів, докторантів), періодичне видання Історико-педагогічної Асоціації НПУ імені М.П. Драгоманова, виходить один раз на рік. Охоплює різноманітну

педагогічну проблематику: історико-теоретичні основи педагогіки, ретроспективу, реконструкцію і перспективу освітньо-виховних систем і технологій, історію педагогіки в персоналіях, досвід зарубіжної педагогіки, літературні джерела та архівний пошук тощо.

Редакційна колегія часопису організовує належне рецензування та ретельний відбір статей до друку.

Статті подаються на кафедру педагогіки і психології вищої школи відповідальному секретарю наукового часопису загальним обсягом від 6 до 12 сторінок.

Технічні вимоги до оформлення статей у науковий часопис «Історико-педагогічні студії»:

- текст статті повинен бути підготовлений в текстовому редакторі MS Word for Windows і поданий в електронному і роздрукованому вигляді;
- розмір аркушу А4; шрифт Times New Roman, розмір шрифту – 14 кегель, текст набраний через 1,5 інтервал;
- поля: *ліворуч* – 30 мм, *праворуч* – 20 мм, *знизу* – 20 мм, *вгорі* – 20 мм;
- у кінці статті зазначається список використаної літератури (в алфавітному порядку, розмір шрифту – 12 кегель) та розміщується у тексті за порядковим номером в квадратних дужках (без зносок);
- анотацію українською мовою з переліком ключових слів розташовують після назви статті, а анотацію англійською мовою з переліком ключових слів – після списку використаної літератури.

*Зразок оформлення статті
до наукового часопису «Історико-педагогічні студії»*

<i>Прізвище та ініціали, навчальний заклад</i>
НАЗВА СТАТТІ
<i>Анотація (1800 друкованих знаків). Ключові слова (українською мовою)</i>
Текст статті.
ЛІТЕРАТУРА
1. 2.
<i>ПБ, назва статті. Анотація (1800 друкованих знаків). Ключові слова (англійською мовою)</i>

До статті обов'язково додається: рецензія наукового керівника; довідка про автора статті (прізвище, ім'я, по батькові, місце навчання, спеціальність, домашня адреса та контактні телефони).

VI. ПАМ'ЯТКА НАУКОВОМУ КЕРІВНИКУ

Студентам для виконання магістерського дослідження призначаються наукові керівники. Керівництво написанням магістерських робіт доручається компетентним викладачам у відповідній галузі і таким, які мають науковий ступінь або/і вчене звання.

Згідно норм часу для планування та обліку навчального навантаження Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова на керівництво однієї магістерської роботи виділяється 30 год. За одним викладачем може бути закріплено не більше 5 магістрантів. Науковий керівник магістерського дослідження зобов'язується здійснювати й керівництво науково-педагогічною практикою. Згідно норм часу для розрахунку й обліку педагогічного навантаження керівників практики на одного студента на весь період практики виділяються 9 год. для денної і 5 год. для заочної форм навчання.

Науковий керівник зобов'язується:

- допомогти магістранту визначитись з проблемою, темою і науковим апаратом дослідження;
- надавати консультації щодо написання роботи та проведення емпіричної частини дослідження у заздалегідь визначені й обумовлені з магістрантом дні й години;
- здійснювати керівництво науково-педагогічною практикою, забезпечити умови для впровадження педагогічного експерименту під час практики (за необхідності), прозвітуватись з результатів практики на засіданні кафедри педагогіки і психології вищої школи, виставити оцінку магістранту;

- стимулювати і готувати магістрантів до участі у постійно діючому науково-методичному семінарі «Освітньо-виховні системи: реконструкція і перспективи», засіданнях Історико-педагогічної Асоціації НПУ імені М.П. Драгоманова, інших науково-комунікативних заходах;
- консультувати та здійснювати індивідуалізований супровід написання магістрантами наукових статей до наукового часопису «Історико-педагогічні студії» та інших наукових фахових видань, підготувати рецензію на статтю магістранта;
- написати відгук на магістерську роботу та допомогти студентові із пошуком зовнішнього рецензента;
- організовувати та систематично проводити роботу із магістрантами з метою забезпечення вільного володіння ними науковою фаховою термінологією, підготовки рукописів магістерських досліджень державною мовою із дотриманням принципів академічної доброчесності.

VII. ПАМ'ЯТКА МАГІСТРАНТУ: АКАДЕМІЧНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ

При написанні магістерської роботи студент має дотримуватись принципів академічної доброчесності, основні положення якої викладено у **ст. 42 Закону України «Про освіту»**.

Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

Порушенням академічної доброчесності вважається:

- **академічний плагіат** - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів

(оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

- **самоплагіат** - оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

- **фабрикація** - вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

- **фальсифікація** - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

- **списування** - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

- **обман** - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

- **хабарництво** - надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

- **необ'єктивне оцінювання** - свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти.

За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої **академічної відповідальності**:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);

- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пілг з оплати навчання.

Цитата — це точний дослівний витяг із якогось твору одного автора і включення його у твір іншого автора для ілюстрації тези, підтвердження того чи іншого припущення, заперечування якогось аргументу або ж для критики цитованого твору. Варто зазначити, що використання цитат стосується не тільки фрагментів літературних творів, а й інших творів – фотографій, відеозаписів, звукозаписів, креслень, даних у графічній формі тощо.

Виділяють такі способи використання даних, ідей, слів із інших творів у своєму тексті: 1) анотація або резюмування; 2) непряме цитування; 3) пряме або дослівне цитування; 4) запозичення формул, положень, ілюстрацій, таблиць і ін. Кожен із цих способів включення запозичень до свого тексту необхідно супроводжувати бібліографічним посиланням на джерело. Відсутність такого посилання вважається плагіатом.

Існують певні випадки цитування: цитування за вторинними джерелами, згадка іноземних авторів і термінів, самоцитування, цитування законодавчих актів.

Цитування за вторинними джерелами можливо тільки на етапі ознайомлення з темою і проблематикою дослідження.

Самоцитування — це часта практика в наукових роботах. Раніше опубліковані дослідження автора можуть бути джерелом цитати. Такий вид цитування дає змогу уникати дублювання інформації та самоплагіату. Він

допомагає направити зацікавленого читача до попередніх і пов'язаних робіт. Власні цитати повинні бути оформлені за всіма правилами цитування. Необхідно пам'ятати, що цитування власних робіт повинно бути доречним і обґрунтованим, доповнювати наукову роботу і відповідати її завданням.

Цитування законодавчих актів необхідно здійснювати за первинними джерелами, тим більше, що всі законні і підзаконні акти є публічною і загальнодоступною інформацією. Цитати з вторинних джерел будуть не виправданими, а імовірно й некоректними. Потрібно переконатися в тому, що документ набув чинності, а посилання здійснюється саме на чинну його редакцію.

Міжнародно-правова та законодавча регламентація правил цитування. Бернська Конвенція містить комплекс положень, які передбачають різні обмеження виключних прав, закріплених у вигляді мінімального рівня охорони, до яких належить і цитування.

Ст. 10 Конвенції передбачає, що, дозволяється використання цитат із твору, який правомірно зроблено доступним для загального відома, за умови дотримання добрих звичаїв і в обсязі, виправданому поставленою метою, включаючи цитування статей із газет і журналів у формі оглядів преси.

Відповідно до п. 1 ст. 10 допускається цитування твору без згоди власників авторських прав за обов'язкового дотримання таких умов:

- цитування повинно здійснюватись із дотриманням добрих звичаїв, тобто відповідати як встановленій практиці, так і розумінню сумлінного використання для кожного з можливих випадків;

- цитування може здійснюватися тільки в обмеженому обсязі, виправданому цілями, заради яких таке цитування здійснюється.

Згідно з п. 3 цієї статті Конвенції додатковою умовою правомірного використання розглянутих винятків є також дотримання вимоги про наведення джерела цитування (видання книги, газети, журналу і т. д.) та імені автора, якщо воно якимось чином було позначено на використаному джерелі цитування. Це положення забезпечує дотримання особистого немайнового права автора на ім'я.

Рекомендації щодо охорони та захисту авторського права у разі цитування містяться у нормах Цивільного кодексу України, Законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про видавничу справу», у Кримінальному кодексі України, Постанові Кабінету Міністрів України № 541 «Про затвердження Положення про Національний репозитарій академічних текстів» та інших нормативно-правових актах.

Незважаючи на лаконічність і однозначність правил цитування, автори наукових робіт періодично припускаються помилок, які є грубим порушенням авторського права. Ось деякі з них:

1. Відсутність посилання на джерело цитати у списку використаної літератури.

2. Відсутність посилання у випадку розміщення (цитування) графічних матеріалів. Застосування в наукових публікаціях цитат із опублікованих творів.

3. Дослівне переписування тексту і "черги" з цитат.

4. Порушення правил вторинного цитування.

Автори досить часто цитують інформацію так, ніби самі знайшли її в першоджерелі, або так, ніби вона належала автору вторинного джерела.

5. Помилки при цитуванні іноземних авторів. Неправильний переклад прізвища автора, відсутність оригінального написання імені та прізвища, помилки в парафразі у випадку самостійного використання (перекладу з іноземної мови) джерела.

6. Використання цитат з неперевіреним авторством.

7. Найнеетичніша і найвагоміша помилка: відсутність лапок і посилання на джерело інформації. У такому випадку цитата вважається плагіатом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Білуха М.Г. Основи наукових досліджень : підручник. Київ, 1997. 271 с.
2. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. Київ, 2005. 396 с.
3. Воротіна Л.І., Воротін В.Є., Гуткевич С.О. Магістерська робота: методика написання і захисту : навч. посібник. Київ, 2004. 81 с.
4. Довідник офіційного опонента. Збірник нормативних документів та інформаційних матеріалів з питань експертизи дисертаційних досліджень / упор. Ю.І.Цеков; за ред. Р.В.Бойка. Київ, 2008. 64 с.
5. Здобувачу наукового ступеня : метод. рекомендації / упор. С.В. Сьомін. Київ, 2002. 184 с.
6. Козяр М.М., Коваль М.С. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ, 2013. 327 с.
7. Кравченко І.М. Методика виконання магістерської кваліфікаційної роботи : навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 150 с.
8. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ, 2009. 206 с.
9. Лаврентьєва Г.П., Шишкіна М.П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. Київ, 2007. 72 с.
10. Марушкевич А.А. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ, 2012. 220 с.
11. Методичні рекомендації до написання і оформлення кваліфікаційних робіт / упор. Н.В. Крохмаль, Г.О. Нестеренко. Київ, 2008. 52 с.

12. Методичні рекомендації до написання і оформлення магістерських робіт для магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи» / упор. І.М. Кравченко. – Київ, 2009. 56 с.
13. Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. Київ, 1997. 56 с.
14. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ, 2009. 472 с.
15. Основні вимоги до дисертацій та авторефератів дисертацій. *Бюлетень ВАК України*. 2007. № 6. С. 9 – 17.
16. Оформлення бібліографічного опису для списку використаних джерел у наукових роботах (з урахуванням нормативних положень ДСТУ 8302:2015 Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання): Методичні рекомендації / уклад. Захарченко С.М., Науменко І.О., Нестеренко О.В. Полтава, 2019. 15 с.
17. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / за ред. З.Н. Курлянд. Київ, 2005. 399 с.
18. Педагогіка вищої школи : підручник / за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. Київ, 2009. 256 с.
19. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Мін-ва освіти і науки України від 12.01.2017. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17> (дата звернення: 20.11.2019).
20. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посібник. Київ, 2003. 116 с.
21. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. Київ, 2005. 239 с.

22. Соловей М.І., Спіцин Є.С., Потапенко К.К., Шалік З.М. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів : посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ, 2004. 143 с.
23. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ, 2003. 68 с.
24. Туркот Т.І. Психологія і педагогіка вищої школи : навч. посіб. Херсон, 2013. 515 с.
25. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій : посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2004. 208 с.
26. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посіб. Київ, 2008. 232 с.
27. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ, 2010. 456 с.
28. Хриков Є.М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків, 2017. 237 с.
29. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ, 2006. 240 с.
30. Черній А.М. Дисертація як кваліфікаційна наукова праця : посібник. Київ, 2005. 232 с.
31. Черняк С., Рябуха О. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ, 2012. 230 с.
32. Шахбазян К.С. Застосування в наукових публікаціях цитат із опублікованих творів, права на які належать іншим авторам URL: http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2017_14/17_14_05.pdf (дата звернення: 20.11.2019).
33. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ, 2008. 310 с.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Азарова Л.Є., П'яст Н.Й., Іванець Т.Ю. Українська мова професійного спілкування : навч. посібник. Київ, 2008. 120 с.
2. Білуха М.Г. Основи наукових досліджень : підручник. Київ, 1997. 271 с.
3. Булах І.Є. Мруга М.Р. Створюємо якісний тест : навч. посібник. Київ, 2006. 100 с.
4. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи : навч. посібник. Київ, 2003. 265 с.
5. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. Київ, 2005. 396 с.
6. Воротіна Л.І., Воротін В.Є., Гуткевич С.О. Магістерська робота: методика написання і захисту : навч. посібник. Київ, 2004. 81 с.
7. Гончаренко С.У. Методика як наука. Київ – Хмельницький, 2000. 30 с.
8. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: методичні поради молодим науковцям. Київ, 1995. 56 с.
9. Довідник офіційного опонента. Збірник нормативних документів та інформаційних матеріалів з питань експертизи дисертаційних досліджень / упор. Ю.І.Цеков; за ред. Р.В.Бойка. Київ, 2008. 64 с.
10. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ, 2008. 1040 с.
11. Здобувачу наукового ступеня : метод. рекомендації / упор. С.В. Сьомін. Київ, 2002. 184 с.
12. Кравченко І.М. Методика виконання магістерської кваліфікаційної роботи : навч.-метод. посіб. Київ, 2014. 150 с.

13. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Київ, 2009. 206 с.
14. Кузьмінський А.І., Єфіменко В.І. Тест навчальних досягнень особистості як засіб педагогічного вимірювання. Черкаси, 2002. 64 с.
15. Кушнарєнко Н.М., Удалова В.К. Наукова обробка документів : підручник. Київ, 2003. 328 с.
16. Магістерська робота. Методичні рекомендації та вимоги до написання та оформлення : Для студ. спец. «Дошкільне виховання» освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр». Київ, 2001. 25 с.
17. Методичні рекомендації до написання і оформлення магістерських робіт для магістрантів спеціальності «Педагогіка вищої школи» / упор. І.М. Кравченко. Київ, 2009. 56 с.
18. Мороз І.В. Структура дипломних, кваліфікаційних робіт та вимоги до їх написання, оформлення і захисту. Київ, 1997. 56 с.
19. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З.Н. Курлянд, Р.І. Хмелюк, А.В. Семенова та ін. Київ, 2005. 399 с.
20. Педагогіка вищої школи : підручник / за ред. В.Г. Кременя, В.П. Андрущенко, В.І. Лугового. Київ, 2009. 256 с.
21. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посібник. Київ, 2003. 116 с.
22. Семенюк К. Порушення у сфері авторського права: некоректне цитування та плагіат. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2018. № 6. С. 5 – 19.
23. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне, 2013. 360 с.

24. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. Київ, 2005. 239 с.
25. Соловей М.І., Спіцин Є.С., Потапенко К.К., Шалік З.М. Організація та методика проведення науково-педагогічних досліджень студентами вищих навчальних закладів : посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ, 2004. 143 с.
26. Сухомлинська О.В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ, 2003. 68 с.
27. Сухомлинська О.В. Концептуальні засади розвитку історико-педагогічної науки в Україні. *Шлях освіти*. 1999. № 1. С. 37 – 43.
28. Токмань Г. Курсова, бакалаврська, дипломна, магістерська роботи з української літератури та методики її викладання в школі. Вимоги до змісту та оформлення : навчальний посібник для студ. спец. “Педагогіка і методика середньої освіти. Українська мова і лєтература”. Київ, 2001. 80 с.
29. Тормоса Ю.Г. Основи наукових досліджень : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ, 2003. 76 с.
30. Філіпенко А.С. Основи наукових досліджень: Конспект лекцій : посібник для студ. вищ. навч. закл. Київ, 2004. 208 с.
31. Фіцула М.М. Педагогіка : навч. посібник. Київ, 2010. 232 с.
32. Хриков Є.М. Методологія педагогічного дослідження : монографія. Харків, 2017. 237 с.
33. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ, 2006. 240 с.
34. Черній А.М. Дисертація як кваліфікаційна наукова праця : посібник. Київ, 2005. 232 с.
35. Шахбазян К.С. Застосування в наукових публікаціях цитат із опублікованих творів, права на які належать

іншим авторам URL:
http://www.nas.gov.ua/publications/books/series/9789660247048/Documents/2017_14/17_14_05.pdf (дата звернення: 20.11.2019).

36. Шейко В.М., Кушнарєнко Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. Київ, 2008. 310 с.
37. Баскаков А.Я., Туленков Н.В. Методология научного исследования : учеб. пособие. Киев, 2002. 216 с.
38. Введение в научные исследования по педагогике / под ред. В.И. Журавлева. Москва, 1988. 237 с.
39. Волков Ю.Г., Загузов Н.И. Диссертация: подготовка, защита, оформление : практическое пособие. Москва, 2004. 185с.
40. Гершунский Б.С. Педагогическая прогностика: методология, теория и практика. Киев, 1986. 200 с.
41. Гребенев И.В. Дидактика предмета и методика обучения. *Педагогика*. 2003. № 1. С. 14 – 21.
42. Грушко И.М., Сиденко В.М. Основы научных исследований. Харьков, 1983. 346 с.
43. Загвязинский В., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособие. Москва, 2003. 208 с.
44. Коржуев А.В., Попков В.А. Научное исследование по педагогике: теория, методология, практика. Москва, 2008. 287 с.
45. Лудченко А.А., Лудченко Я.А. , Примак Т.А. Основы научных исследований : учеб. пособие. Киев, 2000. 114 с.
46. Новик И.Б., Мамедов М.М. Метод моделирования в современной науке. Москва, 1981. 40 с.
47. Скаткин М.Н. Педагогическое исследование. Москва, 1982. 356 с.

48. Теория и практика педагогического эксперимента / под ред. А.И. Пискунова, Г.В. Воробьева. Москва, 1979. 208 с.
49. Ушаков Е.В. Введение в философию и методологию науки : учебник. Москва, 2005. 528 с.
50. Шкабара И.Е. Проблемно-генетический анализ как метод историко-педагогического исследования. *Педагогика*. 2003. № 7. С. 21 – 25.